Wilhelm Schmid

Hediye Vermek ve Hediye Almak Üzerine

iletişim

WILHELM SCHMID

Hediye Vermek ve Hediye Almak Üzerine

WILHELM SCHMID 1953'te Almanya'da Bavyera-Süebya (Schwaben) bölgesinde doğdu. Berlin, Paris ve Tübingen'de felsefe eğitimi aldı. Çeşitli Alman üniversitelerinde çalıştı, Riga ve Tiflis üniversitelerinde misafir öğretim üyeliği yaptı. Bir dönem Zürih'teki bir hastanede hastalara "felsefeyle manevi destek" hizmetinde bulundu. Halen Erfurt Üniversitesi'nde felsefe dersleri veriyor. Almanya'da ve dünyanın çeşitli yerlerinde tebliğler sunuyor, konuşmalar yapıyor. On sekiz dile çevrilen kitaplarının dünya çapındaki satışı bir milyona yakındır. İletişim'den daha önce *Mutsuz Olmak - Bir Yüreklendirme* (2014), *Aşk - Neden Bu Kadar Zordur? Ve Yine De Nasıl Mümkün Olur?* (2014), *Sakin Olmak - Yaşlanırken Kazandıklarımız* (2015), *Arkadaşlıktaki Saadet'e Dair* (2015), *Düşmanlığın Faydaları* (2017), *Anne Baba ve Büyükanne Büyükbaba Olmanın Sevinçleri Üzerine* (2018), *Kendiyle Dost Olmak Hayatı Nasıl Kolaylaştırır?* (2019), *Dokunmanın Gücü Üzerine* (2020) ve *Seks Olmayınca. Yeniden Başlama Sanatı Üzerine* (2021) adlı kitapları yayımlandı.

Vom Schenken und Beschenktwerden
© 2017 Insel Verlag, Berlin

İletişim Yayınları 2678 • Psykhe 28
ISBN-13: 978-975-05-2510-0
© 2018 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2018, İstanbul
2. Baskı 2021, İstanbul

DİZİ EDİTÖRÜ Bahar Siber
KAPAK Suat Aysu
KAPAKTAKİ ÇİZGİ Turgut Demir
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Bahri Özcan

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul
Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

WILHELM SCHMID

Hediye Vermek ve Hediye Almak Üzerine

Vom Schenken und Beschenktwerden

ÇEVİREN ***Tanıl Bora***
ÇİZGİLER ***Turgut Demir***

iletişim

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

BİRİNCİ BÖLÜM
HEDİYE SANATINA DAİR: VEREBİLMEK VE ALABİLMEK 13

İKİNCİ BÖLÜM
SEVGİ HEDİYE ETMEK: KENDİNDEN VEREBİLMEK VE KABUL EDEBİLMEK 23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ZAMAN VE DİKKAT HEDİYE ETMEK: MAVİ SAATLER VE DİĞERLERİ 35

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ARKADAŞLIK VE MİSAFİRPERVERLİK HEDİYESİ 45

BEŞİNCİ BÖLÜM
KENDİNE HEDİYE VERMEK: "BANA İYİ GELEN ŞEY..." 57

ALTINCI BÖLÜM
KENDİNE BOŞ ZAMAN HEDİYE ETMEK: CAN SIKINTISI VE ZAMANI SÜNDÜRMEK 65

Not: Kitaptaki tüm dipnotlar çevirmene aittir.

ÖNSÖZ

Hediye vermekte cömert olmak: iyi fikir. Ben de öyle düşündüm ve uygun bir vesileyle kocaman bir buket hediye ettim. En nihayet bir defa da tasarruf etmek yerine bir şeyler verdiğim için pek gururluydum. Aldığım karşılık gayet kısa ve sadeydi: "Buket ne kadar büyükse, vicdanın o kadar lekeli demektir!" Ağzım açık kalakaldım, tek bir laf söyleyemedim, çünkü – doğruydu. Sözde cömertliğim, iyice büzülüp küçük hesapçılık derecesine düşmüştü. O an kesin olarak anladım: Hediye vermek, zor iştir.

Yıl boyu, kimi uygun kimi daha az uygun vesilelerle, hep aynı soru gündemdedir: Kime ne hediye edeyim – ve niçin? Oysa bunlar, her birine gereken dikkati verebileceğiniz münferit vesilelerdir. Hediye işi, asıl yılbaşında ciddiye biner. Herkese birden hediye vereceksinizdir ve kimse ikinci plana atılmayı istemez. Yılbaşına çocukluk hatıraları damgasını vurur, yılbaşı ağacının dibine konmuş hediyelerle doludur bu hatıralar. Hediyesiz yılbaşı, doğaya aykırı bir şey gibi görünür. Fazla hediye ise, stres doğurur: hem hediye *verme* (eylemde bulunma gereği), hem hediye *alma* (tepki verme gereği) stresi.

Hediye vermek güzeldir ama zahmetlidir. Karl Valentin'in bir keresinde sanat için söylediği şey, hediye verme sanatı için de geçerlidir. Hediye emeği paket yapılmadan çok önce başlar, paket açılınca sona ermez; bu arada da taraflar değişir: Hediye veren, hediye alan olur. *Hediye paketi kâğıdı* geçiş sürecini biçimlendirir, pürüzsüz bir akış önemli olduğundan, sadece hediyeyi değil kâğıdı seçmek de biraz zahmet ister. Sonrasındaysa, hediyeyi veren, paket hışırdayarak açılırken son bir defa hediyesini tetkik edebilir ve hediyeyi alanın tepkisinden duyacağı sevincin peşinen tadına varabilir – an hâlâ onun anıdır. Berikine ise, paketi açma karmaşasıyla meşgul olurken bir sürünceme anı bahşedilmiştir, o esnada yüz hatlarını her tür tepkiye hazır tutacak, mülkiyeti devralışını neticede bu çeşitlemelerden birini seçerek bağlayacaktır.

Hediye verme sanatı, hayatı güzelleştirmeye ve zenginleştirmeye katkıda bulunabilecek birçok sanattan biridir. Lakin bütün sanatlar gibi hediye verme sanatı da bir bilgi ve maharet gerektirir. *Bilgi*, hediye verilecek insana uygun hangi hediyelerin olabileceğini bulmak üzere malumat toplamaya, düşünmeye, gözlemler ve değerlendirmeler yapmaya ve etrafa bakınmaya dayanır: Bu ona göre bir şey midir, sevindirir mi onu, işine yarar mı? *Maharet* ise, buna cesaret göstermenin ve hep sebatla yeniden teşebbüs etmenin pratiğindedir. Ustalık idmanla olur, hediye vermede de öyledir. Bazen ters gidebilir ama bundan da bir şey öğrenirsiniz, bilginizin kapsamı genişler, sezginiz incelir, maharetiniz artar.

Hediye vermek muhataralı bir iştir, müşkülleşebilir. Her zaman *diğerkâmca*, sevindirilecek olan ötekine yönelik olmaz. *Bencil* bir yanı da vardır: Hediye eden, ötekine verdiği sevinçle, kendisini de iyi hissetmek ister. Bunun üzerine vakitlice düşünmek, aynı zamanda her ikisinin de gerçekleşmesi ihtimalini artırır. Düşünmeme halindeyse, mecbu-

ren aciliyetle alınan hediyeler, kötü sonuçlar doğurma tehlikesi barındırır. Keza yalnızca ne hediye etmek gerektiğini iyi bilememenin mahcubiyetinden kaynaklanmayan, hediye verileni de müteşekkir olması gerekip gerekmediğine dair mahcubiyete sürükleyen mahcubiyet hediyelerinde de durum aynıdır.

Hediye vermenin insanı mutlu ettiğini çok yerde okuyabilirsiniz, birçokları da buna inanır. Ama hediye vermenin sadece sevinçlerini övmenin bir yararı yoktur, önemli olan beraberinde getirebileceği sorunları da bilmektir, ki onlardan kaçınabilelim. Hediyenin boyutu *ölçeklendirilebilir*, nehir kenarından toplanmış çakıldan mücevhere kadar – ama sorunlar değişmez. Hediyenin verildiği kişi tarafından beğenilmemesi, hediye vereni mutsuz edebilir. Alan da, hediyenin kendisini müşkül duruma sokmasından ötürü mutsuz olabilir: Aslında müthiş sevinmesi gerekiyordur ama sevinmez. Hediye, arzulamış olduğu şey değildir. Belki canını sıkan bir şeydir, hatta daha beteri, bozulmaya bile değmeyecek, ehemmiyetsiz bir şeydir. Bazı durumlarda, bariz bir şekilde düşüncesizce seçilmişse hediye, hakaret olarak bile algılanabilir.

Beklentilerin ölçülü olması, muvafakate katkıda bulunur: Hediye eden kendi cömertliğine sevinebiliyor, hediye alanın da sırtına fazla bir yük binmiyorsa, hediye vermenin doruğuna ulaşılmış demektir. Bu arada, *maddi* hediyelere muamele tarzınız, *manevi* hediyeler için bir idman sahasıdır sadece; *manevi* hediyeler yalnızca o anlığına veya bir müddet değil, tüm bir yaşam boyunca anlamlıdırlar. Sevgi, dostluk ve misafirperverlik hediye etmek, karşılıklı sevinç verir, fakat hem vereni hem alanı büyük yükümlülüklerle karşı karşıya bırakır. Zaman ve dikkat hediye etmek ne anlama gelir? İnsanın kendi kendisine verdiği hediyelerin önemi ve mahiyeti nedir?

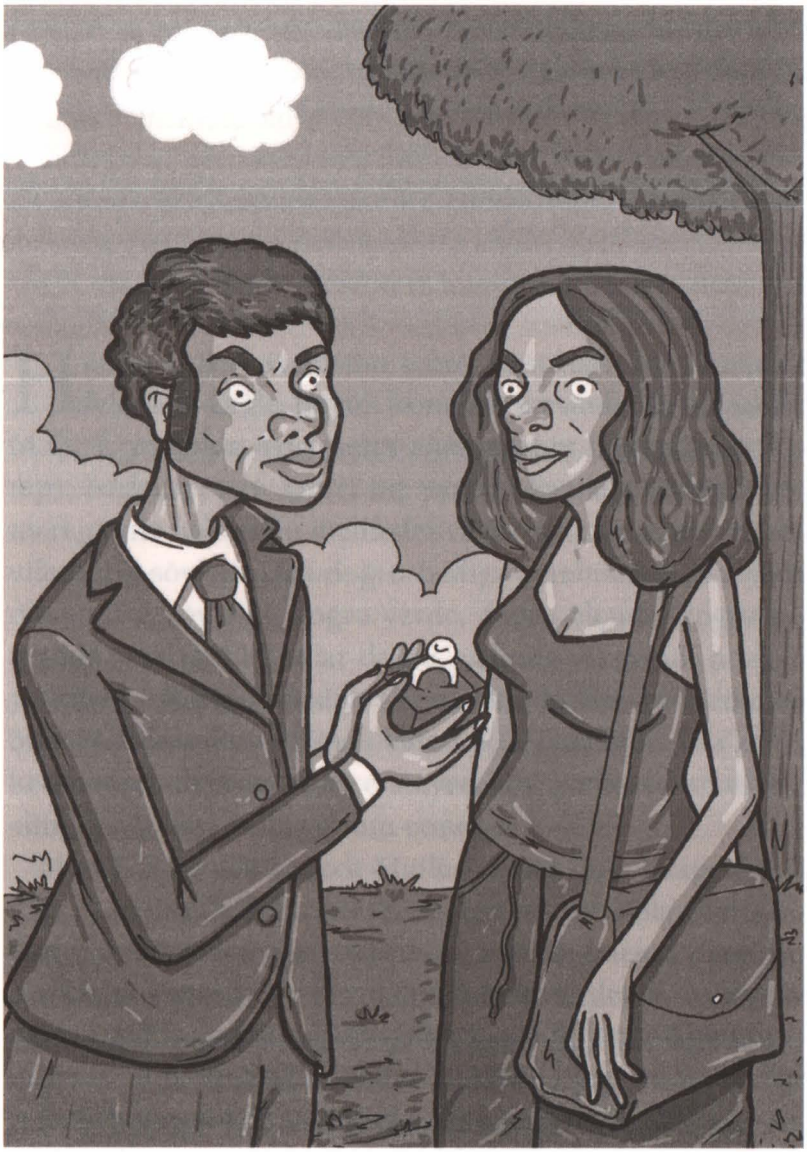
Gerek maddi gerekse manevi hediyelerin ortaya çıkardığı, *adalet*le ilgili soruları cevaplandırmak zordur. Hediye verilmesi gereken herkese eşit muamele etmek adil midir? O zaman yılbaşında sevdiğimiz çocukların her birine aynı çikolatadan vermemiz gerekir, her çocuk çikolata sevmiyor olsa bile. Bütün arkadaşlar için aynı şeyi düşünmemiz gerekir, ilgilendikleri şeyler aynı olmasa bile. Sevgililerin, benim gösterdiğim sevgiyle onun gösterdiği sevgi dengede mi diye, ilişkilerini sürekli tartması gerekir. Çok geçmeden anlarsınız ki, mutlak adalet bir yanılsamadır.

Hediye verme sırasında çıkması muhtemel sorunlar ve yanlış anlaşmalar, bunlardan nasıl kaçınabileceğiniz sorusunu getirir gayrı ihtiyari. Belki de alınabilecek tek bir önlem vardır: Acaba en iyisi *sakınmak* mıdır? Ama manevi hediyeler söz konusu olduğunda, hediye vermekten imtina etmenin sonucu, sevgiden, dostluktan ve kendi kendisiyle arkadaş olmaktan mahrum, ruhsuz bir hayat olabilir. Maddi hediyelerle ilgili olarak da, vermekten imtina etmek bencilce görünebilir: "Bak sıvışıyor, toplumsal hayata katılmak istemiyor, üzerine düşen görevlerden sıyrılmakla kalmayıp ötekilerden de dikkatini, özenini esirgiyor !"

Madem sakınmak, geri durmak da tümden sorunsuz değil, bireyin neticede hediye verirken hangi sorunları tercih ettiğine karar vermesi gerekir. Hediye vermek de hayatın bir parçasıdır ve hayat sorunsuz olmaz. Sorunlarla ilgili meydan okumaları atak bir şekilde göğüslemek, değerli tecrübeler kazandırır ve doğru olana ilişkin hislerinizi inceltir. Şimdiye kadar kimseye aşırı büyük bir buket hediye etmedim. Yine de, hatasız bir hediyeci olmadım. Olmam da gerekmez, bir noktada buna karar verdim. Hata oranını yavaş yavaş biraz aşağı çekmek kesinlikle yeter. Hediye verirken yanılmak insana mahsustur, cesaretiniz kırılmasın!

BİRİNCİ BÖLÜM

HEDİYE SANATINA DAİR: VEREBİLMEK VE ALABİLMEK

Hediye verme sanatının temel unsurları, bir zamanlar felsefede etiğin büyük konuları arasında yer alıyordu. M.Ö. 4. yüzyılda Aristoteles *Nikomakhos Etiği*'nde (4. Kitap), başkaları için sahici bir yardım kaynağı olabilen cömert, gönlü bol insanı metheder ve bu nedenle onun çok sevileceğini söyler. Ama doğru hediye verebilecek durumda olmalıdır, "şöyle ki: doğru yerde, doğru ölçüde, doğru zamanda vesaire, ki bunlar doğru biçimde vermenin hususiyetleridir." Rastgele hediye vermemeli, hediye vermenin en önemli önkoşulu hakkında kafası açık olmalıdır: "Bu arada kendine ait olanı da heder etmeyecektir, çünkü onun niyeti, elindekiyle başkasına yardım etmektir."

M.S. 1. yüzyılda Seneca *Mutlu Hayata Dair* kitapçığında (24, 1) şu ikazda bulunur: "Hediye vermenin kolay bir iş olduğunu zanneden, yanılıyordur." Bu işte önemli olan, ihmalkârlık yapmamak, her halükârda keyfî değil düşünerek davranmaktır; birisinin bir iyiliği hak edip etmediğini, ona ihtiyacı olup olmadığını yahut kendisine yapılan bir iyiliğe münasip bir şekilde mukabele etmesinin mi söz konusu ol-

duğunu kendi kendine sormaktır. İnsanın gönlünden özgürce geldiği için, memnuniyetle verdiği için bunu yapana gönlü bol denir, o insan karşılığında bir şey almayı gözetmiyor, ötekinin itibarına bakmadan yardım etmek, teşvikte bulunmak ve faydalı olmak istiyordur: "Nerede bir insan varsa, orası iyilik yapmanın tam yeridir."

Lakin her iyiliğin iki yanı vardır ilke olarak, her ikisi de özel maharet gerektirir: Bir yanda *verebilme mahareti*, diğer yanda *alabilme mahareti* bulunur. Vermekte almaktan daha fazla rahmet olduğunu söyleyen (*Yeni Ahit*, Havarilerin İşleri, 20, 35), işin alma yanını iyi bilmiyor demektir. Birisinin verebilmesi için, bir başkasının alabilmesi gerekir. Bir hediyeyi almak, onu karşılamak, kabul etmek, hediye edenle bir ilişkiye girmeye amade olmayı gerektirir. Lakin hediye ne kadar büyük olursa, onu kabul etmek de o kadar zorlaşır; münasip bir karşılık vermek nasıl mümkün olacaktır? *Do ut des*, "veriyorum ki sen de veresin": Hediye vermek, kadimden beri, eğer karşı hediye yükümlülüğünü değilse, şükran yükümlülüğünü beraberinde getirir. Verenin, alanı üzmemek için, hediyenin ölçüsünü düşünmesi gerekir.

Dengeli bir ilişkide bu fazla zorlayıcı olmaz, ama sıkıntılı bir ilişkide hediye edenin gönlü bolluğu hızla tükenir ve şu laflar dudaklarının ucuna geliverir: "Ben senin için neler yaptım, oysa sen..." Hediye verilen bu bakış açısından "nankör" olarak görünür ve "bir şeyler borçlu" olur, hediye veren ise cömertliğiyle kendini böyle insani alçalmaların çok üzerinde addeder, hediye verişindeki diğerkâmlığın pek kısa ömürlü olduğunu kendisine itiraf edemez: O, hediye vermekle, bir başkasına iyilik yapma duygusunu tahkim etmiştir. Kendisi için iyi olduğundan hediye veriyordur. Hediye etmek gönlü genişletir, cimriliği azaltır. Peki o zaman "verenin, alanın almasına şükran duyması gerekmez mi?" diye

soruyordu haklı olarak Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te (3. bölüm, 1884, "Büyük özleme dair".)

Hediye vermek, bir *ontolojik eylem* olarak düşünülünce daha iyi anlaşılır, varoluşun (Yunanca *on*) değişik düzlemlerinin oluşturduğu klavyeyi çalan bir ontolojik eylem: Mümkün olmak, gerçek olmak. Hediye veren, tasarruf edebildiği *imkânları* kullanarak bir *gerçeklik* meydana getirmeye, sözgelimi ötekinin bir arzusunu karşılamaya çalışır. Hediye etmenin imkânları üzerinde *tasarrufta bulunmak*, bir yaratıcılık ve kaynak kullanımı meselesidir. İmkânları *gerçekliğe* dönüştürebilmek, bir pratik tatbikat meselesidir. Bazı imkânları bilhassa maharetle, yani *mükemmelen* gerçekleştirmek, bir idman ve sezgi meselesidir.

Hediye vereni temayüz ettiren şey, yani hediye verme imkânlarına sahip olmak bile, hediye vermenin *iktidar* kullanmanın kıyısında durduğuna dair bir işarettir – tam da öyledir zaten: Bir şeyi veya birisini etkilemeye yarayabilecek imkânlara sahip olmak. Hediye veren, hediye verebildiği ölçüde kudrete sahip olur, sözgelimi ilişkiler kurabilir, bağlantılarını güçlendirebilir, ayrıca belki hediyesiyle bir toplumsal mertebe işareti de verebilir. Hediye veren sahiden sadece hediye vermek istiyor ve bunu yapmakla kendini iyi hissediyorsa bile, hediye, hediyeyi verenle ilişkisinde bir asimetriye yol açıyorsa, hediye verilen kendini kötü hissedebilir.

En iyi durum, hediye verenin hediye alana imkânlar açmasıdır. Bunun da yine hediye verenin işine geleceğini inkâr edemeyiz; mesela hediye alana daha kolay erişebilecek, onun sempatisini kazanacak, ona iyilik yaptığı için "onda hatırı olacaktır."

Hediye vermenin toplumsal itibarının geleneksel olarak yüksek oluşu, onun toplumsal sonuçları da olduğunu görmemizi engellememelidir. Her zaman hediye verenin hiçbir karşılık beklemeden *salt vermesi* söz konusu değildir, keza

hediye alanın uygun bir karşılığı düşünmeksizin *salt alması* da söz konusu değildir. Hediyenin malzemesi maddi şeylerden oluşuyorsa bile, bunlar çok defa gayrı maddi bir *fikri*, bir *değeri*, bir *anlamı* elle tutulur kılmaya yararlar: Hediye, hediye verilenin hediyeyi veren için taşıdığı anlama dair bir izlenim uyandırmalıdır. Bundan ötürü hediye, hediye verilenin ta içine dokunabilir, hediyeyi veren onun sinesine bir yol bulur bu sayede; şayet zaten orada bir yer edinmemiş ve hediyesiyle sadece bu konumunun teyidini ve pekişmesini istemiyor ise.

Modern çağda hediye vermenin *geleneksel* biçimleri önemini yitiriyor. Bunlar, kimin kime ne zaman ne hediye edeceğini öngören biçimlerdir, mesela anneler gününde çiçek veya doğum günleri ve evlenme yıldönümlerinde içeriği aşağı yukarı belirlenmiş bir hediye sepeti. Kesinkes tarihe gömülmüş değil bu, yer yer modern hediye kültüründe de belirli vesilelerle ve mühim törensel günlerde verilen *ritüel hediyelere* rastlanıyor, bunlar geleneğin kalıntılarıdır.

Ancak bireyler giderek daha fazla, kendi biçimlerini bulmaya ve yenilerini geliştirmeye önem veriyorlar. Bugün hediye verme sanatının bir icabı, hediyeye *bireysel* bir anlam yüklemek ve aynı zamanda öteki nezdinde nasıl bir anlam taşıdığına dikkat etmektir. Hediye verirkenki bireysel eda, bir hediyenin *hediye eden* için taşıdığı anlamın ifadesidir. Bunun mutlaka onun *hediye verilen* için taşıdığı anlamla paylaşılan bir anlam olması gerekmez, hediye verenin bunu göz önünde bulundurması gerekir, çünkü ikisi arasında göze batıcı bir fark ortaya çıkabilir: Bir kıyafet hediye etmek bana çok şey ifade edebilir, ötekine ise bu hediye hiçbir şey ifade etmeyebilir. Veya öteki öyle bir şeyin hediye edilmesini çok önemser, bana ise öyle bir şey hediye etmek hiç anlamlı gelmez.

Her halükârda *özen gösterilmiş hediyeler* olmalıdır bunlar, ötekinin neye ihtiyaç duyduğunu ve neyi arzuladığını, –sa-

dece maddi değil manevi yönden de–, iyi algılayarak itinayla seçilmiş olmalıdır. Dikkatli, özenli olmak, doğru biçimde verebilmenin ve hediye sunabilmenin temelidir. En iyi hediye, gayet açık ki, hediye verilene gösterilecek "dikkat"tir.

Sevinç hediyesi, vermekten sevinç duyan ve karşı hediyeyi asla düşünmeyen, sahiden düşünmeyen bir insanın taşkın enerjisinden neş'et eder. Sadece hediyeyi alanda bir nebze sevinç görmek istiyordur o.

Özgürlük hediyesi, hediye verenin hediye edebiliyor olma özgürlüğünü kullanmadaki sevincinden doğar. Hediye veren, hediye alanın özgürlüğünü genişletmeye niyet ediyorsa daha değerli olur bu hediyeler. Bu, para veya çek hediye etmek lehine bir sav olabilir, böylece ötekini bir şeye bağlamak yerine ona bir arzusunu yerine getirme imkânı veriyorsunuzdur, mesela isterse bir seyahate çıkabilir veya düşlediği bir şeyi satın alabilir. Hediye veren bakımından coşkun bir yaratıcılık alameti değildir ama genellikle hediye verilenin hoşuna gider.

Minnettarlık hediyesi, kendisi değerli bir hediye vermiş olan veya varoluşuyla hediye veren için bir hediye teşkil eden bir insana verilen hediyedir. "*Thank you for being a friend*" [arkadaş olduğun için sağol] – 1978'de Amerikan pop şarkıcısı Andrew Gold, belli ki kendisine çok şey ifade eden bir arkadaşına böyle teşekkür etmişti.

Adalet hediyesi ile, hediye veren, ötekinin zaten hediye vermiş olduğu kişi nezdinde "ihmale uğramaması" için zorunlu gördüğü bir denklik sağlama çabasına girer.

Yumuşatma hediyesinden, alevlenmiş bir öfkeyi küllendirmesi ve hediye edenin başka bir konuda yol açtığı ve hediye verileni gücendiren bir sıkıntıyı telafi etmesi beklenir.

Bunun karşısında, *mahcubiyet hediyeleri* vardır; öteki hakkındaki bilgisizliğinizden veya ötekinin daha önce vermiş olduğu bir hediyenin münasip karşılığının ne olduğunu kes-

tirememekten ötürü, ne hediye edeceğinize dair bir sıkıntı içindesinizdir. Ama ona aslında hediye vermek istememeniz de olabilir bunun arkasında, yahut her türlü hediyenin tamamen kifayetsiz olacağına dair samimi bir çaresizlik de.

Acil durum hediyelerini bunlardan kesin biçimde ayırmak kolay değildir. Zaman baskısı varsa ve hediye verecek olanın aklına neyin uygun olacağına dair bir şey gelmiyorsa, o zaman bu tür hediyeler kaçınılmaz olur. Daha beteri, hiç hediye vermemenizdir, o nedenle bari herhangi bir şey alırsınız, o an gözünüze ilişen bir şey; böylece en azından nezaketinizi korur ve ötekinin iyi niyetinizi takdir etmesini umarsınız.

Yükümlülük hediyesi, hiç içinizden gelmeden, "olması gerektiği için" yaptığınız zevksiz bir iştir. Yine görev icabı kabul edilirler, "yapılması gereken bir şey" olduğu için.

Yükümlendirici hediyeler, hediye verilenin sırtına bilerek bilmeyerek bir yükümlülük bindirirler, kendisinin talip olmadığı bir yükümlülük. Mesela sürekli bakım gerektirecek bir hayvan, böyle bir hediyedir, veya o an geri çevrilemeyecek bir yüzük, veya diğerinin arzulamamasına rağmen onun hayatına müdahil olacak, üstelik bir de yalandan müteşekkirmiş gibi davranmaya zorlayacak her şey.

Yük yükleyen hediyeler, yük diye düşünülmüş değildir, daha ziyade etkilemeyi amaçlarlar, en büyük etkiyi de hediyenin hacminin ve sıkletinin yaratacağı umulur. Hediye verilen kişi seyahatteyse, hediye verenin vakitlice kendine bir sorması gerekir: Kendim bu kadar fazla bagajla seyahat etmek ister miyim? Bilhassa güzel bir hediyenin sebebiyet verebileceği psişik yük, daha da ağır çeker: Buna nasıl karşılık verebilirim ki ben?

Danae hediyeleri, hilekârca bir aldatmacayı temsil ederler; Homeros'un destanlarında, tahta atlarıyla Truva'yı düzenbazlıkla fetheden Danaelileri yani Helenleri hatırlayarak. Böylesi hediyeler, acı bir hayal kırıklığıyla sonuçlanacak me-

sut beklentiler uyandırırlar. Sözgelimi birisinin aşkını ilan ettiği kişiden aldığı cömert hediye, sonra hediyeyi verenin çoktan başkasına bağlanmış olduğunu öğrenip, ömür boyu can sıkacak bir yüke dönüştüğünde.

Açıkça ve yanlış anlaşılması mümkün olmayacak bir şekilde hediye verilen kişi hakkındaki duyarsızlığa delalet eden, hatta basbayağı onun ilgilendiği ve hoşlandığı şeylerle alay eden *hakaret hediyeleri* daha dürüstçedir. Asla kitap okumayan birisine kitap vermek, böyle bir hediye olabilir.

Zafer hediyesi, hakarete hayli yaklaşır, zira hediye verenin nelere muktedirken hediye verilenin bundan mahrum olduğunu onun gözüne sokmayı amaçlar. Hediye verende sürüsüne bereket olan pahalı bir saat mesela: "Seç şunlardan birini!"

Sulama kovası hediyeleri ise, hediye verileceklerin özelliklerini hiç gözetmeden, indirimdeki uygun ürünleri takip ederek yıl boyu bir araya getirilip, hediye verileceklere rastgele dağıtılırlar.

Geriye *başınızdan attığınız hediyeler* kalıyor; zaten atılacak olan bir şeyi, kayıtsız bir jestle birine hediye eder, "İşine yaramazsa fırlatır atarsın!" diyerek iyice gözüne de vurabilirsiniz.

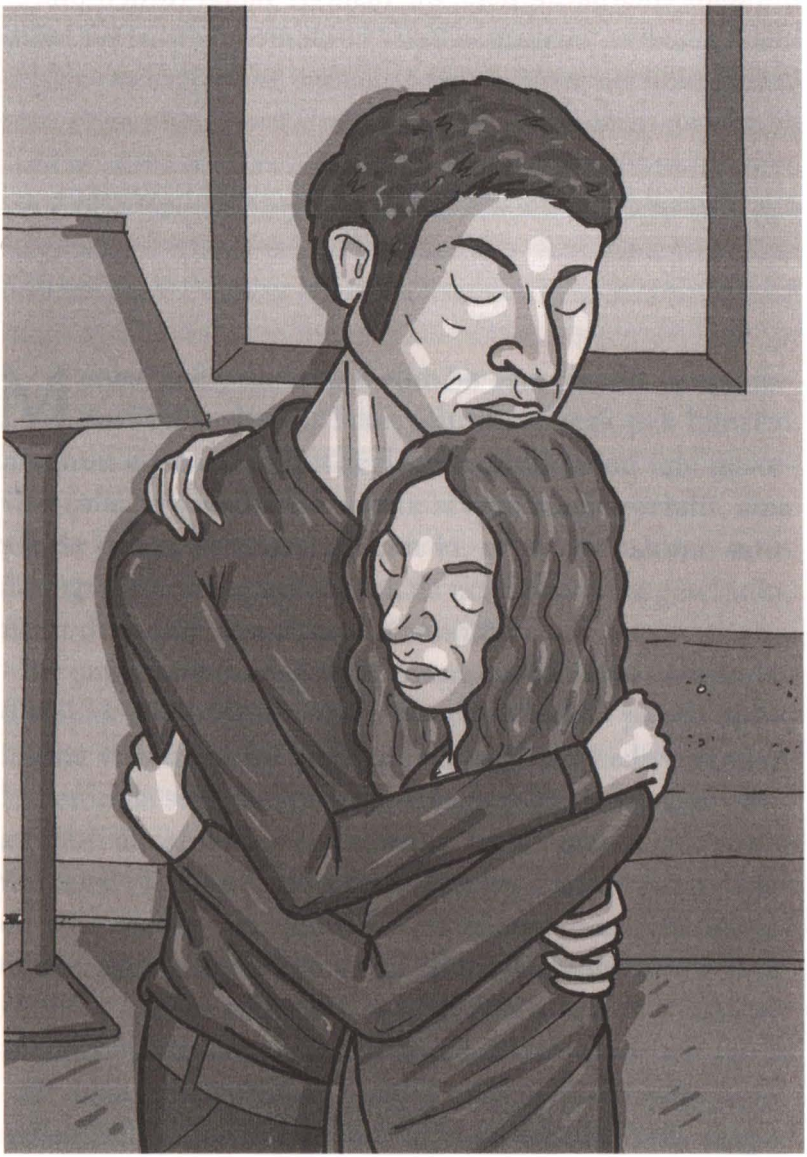
Hediyeniz münasip düştüğünde bile, sanat hediyenin ölçüsündedir, bu ölçü de sabit değildir, *fazla* ile *az* arasında salınır: Bazen abartılı olur hediye, bazen yetersiz kalır. Sorunlu olan, aşırı ve yetersiz ölçünün süreklilik arz etmesidir: Aralıksız hediye vermek fazla güç ister, hediye veren bir noktada kendini tükenmiş hisseder, belki maddi imkânları da aşınır. Hiç hediye vermemek de mesut etmez: hasis ve arkadaşça olmayan bir izlenim uyandırır. Doğru ölçü, hediye verenin hem kendisine ve hediye verirkenki kendi ihtiyaçlarına hem de ötekine ve onun ihtiyaçlarına dikkat etmesini gerektirir. Hediye edilenin elinden, münasip biçimde kar-

şılık verme imkânlarını alırsanız, böylece onun hediyeyi bir meydan okuma veya küçük görme olarak algılaması ihtimali varsa, ölçü kaçırılmış demektir.

Ayrıca aşırı miktarda verilen hediye, hızla değersizleşir; maddi hediyeler kadar manevi olanlar için de geçerlidir bu. Buradan çıkarılacak ders, bir ilişkiyi –hangi türden olursa olsun– hediye yağdırarak aşırı yüklememek, ilişkiyi hediyelerle öldürmemeye dikkat etmektir. Tabii hayatın kendisi de, zaman içinde edinilen tecrübelerle itidali bulmaya katkıda bulunur. Bunların üzerine düşünürseniz, giderek hediyenin ölçüsüne dair bir *sezginiz* oluşur. Bunun, özellikle sevgi hediye edeceğinizde, çok yardımı dokunacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

SEVGİ HEDİYE ETMEK: KENDİNDEN VEREBİLMEK VE KABUL EDEBİLMEK

Manevi hediyelerin de maddi bir yanı olabilir. Sevgi manevi bir hediyedir fakat salt fikir olarak pek kimseyi memnun edemez, somut şeylerle maddileşmesi için gösterilen çaba bundandır. Bir yüzük sevgiyi simgeleyebilir, ama çok da pahalı olmaması gerekir ki, sevilende aşkının satın alındığı şüphesi doğmasın; çok da ucuz olmaması gerekir ki, hiçbir değerinin olmadığını düşünmesin.

Bir şeyin *manevi değeriyle* onun *maddi değeri* arasındaki açıklık çok büyük olabilir: Bir çiçek buketi pahalı olabilir ama yine de hiçbir şey ifade etmeyebilir, hediye verenin de alanın da sevgiden nasiplenmesini sağlayamayabilir. Kolay satın alınabilir bir şey olabilir, buna rağmen çok yüklü bir manevi ihtimamı aktarabilir, hediye alan da veren de içten bir sevgiden nasiplenirler – en azından o an için. Bir şeyin simgeleştirilmesi hep ihmal edilir, ucuz beyanlarla idare edilirse ("Seni ne kadar çok sevdiğimi biliyorsun!"), hüküm yakındır: "Artık beni sevmiyorsun!"

Bir ilişki, *armağanlar* ve onların geri çevrilmesi yoluyla temellendirilir, kuvvetlendirilir, kıymeti artırılır, keza sorgu-

lanır da, kıymetten düşer, sona erer. Ötekine onaylamanın ve değer vermenin işareti olarak sunulan veya reddin ve değer vermemenin işareti olarak geri çevrilen armağanlarla ilgili düzenleme, insanlık tarihinin derinlerine dilden daha fazla kök salmış bir iletişim biçimidir (Marcel Maus, *Die Gabe*,[1] 1950). Bütün ilişkileri bu yönlendirir, en başta da sevgi; orada özgül bir armağan olarak *kendini vermek* vardır, öteki tarafta da buna verileni *kabul etmek* tekabül eder. Bu iki yanı da bilmek, ilişkiye iyi gelir.

Verme yanıyla, aşk hediye sanatının en ileri gittiği noktadır, çünkü hediye veren kendini ve hayatını öteki için bir sevinç hediyesi olarak, tutkulu bir fedanın işareti olarak düşünür. Oysa tam da bu, öteki nezdinde arzulanmayan sonuçlara yol açabilir: Birisi kendisini kayıtsız şartsız verdikçe, öteki o derece geri çekilme ihtiyacı hissedebilir, aşırı üzerine düşülmesinin beraberinde getirdiği daralmadan kurtulmak ister, ona verilen sevgiyi yükümlendirici bir hediye gibi anlar.

Alma yanıyla, aşk hediye sanatının en ileri noktasıdır, çünkü hediye memnuniyetle kabul edilir, bunun en bariz olduğu durum erotik eylemdir, orada "almak, kabul etmek", tutkulu bir benimseyişin, sahiplenmenin ifadesidir. Hediye veren kendini ve bedenini hediye olarak sunar, bazen de hediyeyi alanın sevinçle istifade edeceği bir yumuşatma hediyesidir bu. Vermenin neşesiz bir yükümlülük hediyesine dönüşmemesinin önkoşulu, kendini verenin ötekinin onu "almasına, kabul etmesine" amade olmasıdır. Alanın da, bu sahiplenmeyi istismar sınırına taşımamaya amade olması eklenmelidir buna. İdeal halde sevenler, karşılıklı veren ve alan olma durumundadırlar.

Kendini vermek, ziyadesiyle haz dolu olabilir: Ötekine kendimden bir şey vermek, koşulsuz bir armağan dahi ola-

1 *Armağan Üzerine Deneme*, çev. Nihan Özyıldırım, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018.

bilir, herhangi bir veriş de değil, verebileceğimin en iyisini ve ötekinin beğeneceği şeyi vermek.

Bu armağanlardan biri *zaman*dır, namütenahi zaman, gündelik zaman ve yaşama zamanı, tek başıma kendime istemeyip ötekiyle beraber geçirdiğim zaman; zamanın giderek kıt kaynak haline geldiği bir zamanda, muazzam bir hediye.

Ötekine verilen bir başka armağan, bu ölçüde başka kimseye değil ona hasredilen bir enerji biçimi olarak *dikkat*tir; öyle ki, benim manevi değer verişimden, ilgimden ve anlayışımdan aldığı teşvikle can bulabilir, bu da onu kendi olanaklarıyla buna karşılık vermek için teşvik edebilir.

Hayranlık da bir armağandır; ilişkinin temelidir bu, çünkü ötekinde yetenekleriyle, becerileriyle, ilginç ve heyecan verici yanlarıyla hayran olunacak bir şey yoksa, neden onunla beraber olasınız ki?

Aşk ilişkilerinde bol keseden bahşettiğimiz ve hediye olarak gördüğümüz *güven* de bir armağandır: "Sana güvenimi hediye ediyorum," diyerek, ötekinin "her şeyine, her dediğine inanmaya" ve sahiden güvenilir olduğunu gösterirse, ona bilhassa değer vermeye amade olunur.

Sevilen ötekine verdiğimiz özel armağanlar, ona tanıdığınız *imtiyaz*lardır: "Senin her şeye hakkın var!" Her zaman, her konuda benimle konuşabilir, benimle temas kurabilir, her bakımdan geçiş izni vardır; bedensel yakınlıkla ve şefkatli dokunuşla, ruhsal köpürmeler ve zihinsel alışverişle, sadece beni ilgilendiren şeyler dahil her konuda söz hakkıyla.

Ayrıca onun her bakımdan *iyiliğini istemem* de bir armağandır: Onun taleplerine hep karşılık verir, ona tahammülle yaklaşır, azami özgürlük tanır, rikkat ve kaygıyla kollarım onu, onun sevgisine layık olmayı ne kadar çok istediğimi sevecenlikle gösteririm. Büyük bir lütufkârlıkla, yakın-

lığının ara sıra eksilmesine de aşırıya kaçmasına da göz yumarım: "Aşk, âşığının tamahkârlığını bile affettirir" (Friedrich Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*,[2] 1882, II, s. 62).

Ötekinin *hoşnutluğu* için kaygılanmak, bir armağandır: Onun ne arzulayacağını sezinlemek, arzusunun yerine gelmesinden sevinç duymak, ona iyi hissetmesini sağlayan ve birbirine aidiyet duygusunu güçlendiren "sevgi hizmetleri" sunmak. Başka duyguların da olabileceği fikri çok ıraklara gider o zaman, bu ilişkiyle alâkası yokmuş gibi olur.

Bütün bunların toplamı, son derece mühim bir hediye olan, *hayat boyu bir şeyden emin olmanın vereceği gönül ferahlığıdır*: Ötekine verdiğim bu hediye, daima onun yanında olacağımdan emin olarak, şen şatır, sükûnet ve güvenle hayatın içinde yürüme imkânını verir ona. Hayatın gelgitleri ve sertlikleri, onun yanında durmanızla hafifler. Hayatın en büyük meydan okumasıyla, yani yaşlanmayla da onunla beraber baş etmek isterim, aşkın en yüksek delili olan "birlikte yaşlanma" niyetinde billurlaşır bu. Sevgi, birbirine çok şey ifade ettiğinden emin olmak, bu sayede yerinden yurdundan, bu dünyadaki benliğinden emin olmaktır – inip çıkan duyguların anlık seviyesinden bağımsız olarak, bundan emin olmak. Birbirine ait olmanın güveni ve buna bağlı olarak hayata dair o eminlik, ilişkiyi öylesine değerli kılar ki, sevenler şüphe halinde bile ona tutunmaya hazırdırlar.

Bu türden armağanlar, hediyeler olmadan, bir sevgi olamaz; en azından romantizmin bakış açısından, koşulsuz vermek, aşkın kemale ermesi demektir: "Ancak en sınırsız kendini veriş yetebilir benim aşkıma" (Novalis, *Heinrich von Ofterdingen*,[3] 1802, I, 8). Vericilik, fedakârlık, hiçbir şey hesap etmeden, karşı armağanı da ötekinin duyacağı şükranı da

2 *Şen Bilim*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2017.

3 *Heinrich von Ofterdingen*, çev. İclal Cankorel, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014.

düşünmeden vermeye hazır olmaktır. Ama yine de bir gün gelir, sevginin başlangıcında kendiliğinden hasıl olan fakat sonra gitgide bir mesele halini alan fedakârlığın karşılıklılığı, önem kazanır.

Sevgi, mukabilinde bir karşı armağan beklenmeyen bir sevinç hediyesi olmakla beraber, eğer hiçbir karşılık gelmezse vericiliğin sınırsızlığı bir sınıra dayanır ve acı acı yakınmalar başlar: Öteki için çok fazla zaman harcanmış, ona sarf edilen enerji bir kara deliğe gömülmüştür, beğenilecek bir şeyi yoktur, ona güvenmek hatadır, "hiçbir şeyine" inanılmaz, bu güvenilmezliğiyle kişiliği de sorgulanmalıdır, hiçbir imtiyazı hak etmiyordur artık – nerede kaldı ki lütufkârlığı hak ediyor olsun. Onunla ilişki, hayat boyu bir güven hissi vermek şöyle dursun, hayatının fırsatlarını kaçırtıyordur insana.

Bu hale gelme ihtimalini azaltmak için, *kendini verme sanatına* ihtiyaç vardır; "laubali bir kendini verişin, karşılıklı birbirini saymak bakımından bir eksikliğin işareti olduğunu" (Rainer Maria Rilke, *Über Die Liebe*, toplu eserler, 2004, s. 105) fark etmeden, heba edercesine vermemek gerekir kendini. Ancak sezginin artmasıyla, tecrübe ve bilincin gelişmesiyle, başlangıçta bilinçsiz olan *naif vericilik*, tedricen *olgun bir vericiliğe* dönüşebilir: benliğinizi heba etmeden kendinizi verirsiniz. Kendi benliğinizden vazgeçmeden, ötekinin yanındasınızdır. Olabilir, ötekine "her şey haktır", yine de tayin edici anda onun sınırları fark etmesine aracılık edebilirsiniz: "Bunu o kadar da abartma!" Ötekinin hatırına özerkliğinizden kısmen veya tamamen feragat edebilirsiniz, ama şüpheye düştüğünüz hallerde bu feragati sınırlama koşuluyla yapmalısınız bunu. Böylece ötekini sayar, ona değer verirken, kendi değerinizi de muhafaza edersiniz.

İnsanın *kendi kendisiyle* sağlam bir ilişkisinin olması, ötekiyle ilişkinin en iyi temelidir; böylece kendinizi bir nokta-

ya kadar ona bırakabilir, ama gereğinde tekrar kendinize çekilebilirsiniz. Aşkın tipik hususiyeti olan *diğerkâmlığa* aykırı olmaz mı bu? Ama öbür türlüsü kendini harcayasıya vermeyi gerektirir, sadece şu veya bu durumda değil biteviye, ta ki benliğinizden sevebilecek ve sevilebilecek hiçbir şey arta kalmayana dek. Olgun aşk, her zaman öyle algılanmasa bile, daima, önemli ölçüde benliğin kendi uğruna var olabilmesine de dayanır.

Sevgi hediyesi, zımnen ama vazgeçilmez olarak, içsel enerji, duygu, düşünce ve tecrübe zenginliğiyle alakalıdır; birisi evvela bunları elde etmelidir ki, sonra ötekine verebilsin. Ötekinin elde etmiş olduğu içsel zenginliği de onunla paylaşabilmek için. Bu ikili kaynak tükenirse, aşk kurur. Bu nedenle ötekini sevmek saf diğerkâmlıktan ibaret olamaz, zaten ona dayanmak mümkün değildir. Herkesin, kendi kaynaklarını yenilemeye dikkat etmesi gerekir. Sevgi, kaynakları sırf kendisine ayıran bir saf bencillik de olamaz ama.

Sevene *alma*, *kabul etme* kabiliyeti kazandıran da, kendi öz kaynaklarıdır ayrıca; ki bu bazen çok acı verici olabilir. Çünkü sevenlere iyi gelen çok şey olduğu gibi, onların canını acıtan şeyler de vardır. Ovidius, 1 yılında kaleme aldığı *Aşk Sanatı*'nda[4] (*Ars amatoria*, II, 516) şu tavsiyede bulunmuştu: "Bunun içindir ki kalbiniz her zaman çok şeye katlanmaya hazır olsun." Verebilenin, alabilmesi de gerekir. Bunu en iyi becerebilecek olan, kendisi için de var olabilen bir benliktir.

Zamanla ilgili olarak, ötekinin her vakit azami süreyle bana tâbi olamayacağını kabul etmek gerekir. Tıpkı benim gibi onun da sıklıkla zamanı yoktur. Bazen karşılıklı olarak, hiç düşünmeden birbirimize hediye edebileceğimizden daha fazla zaman talep ederiz. Zaman dünyalarımız arasında, zamana dair anlayışlarımız, zamanı tasnifimiz ve zaman kullanımımız arasında sürekli ihtilaf çıkar. Zamanı koordine et-

4 Çev. Çiğdem Dürüşken, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

mek zordur. Bunun bir koşulu, bunu bir görev olarak kabul etmektir.

Ötekinin bütün *dikkat*inin sürekli olarak bana nasip olamayacağını kabul etmem gerekir, tıpkı benim de bütün dikkatimi fasılasız ona veremeyeceğim gibi. Öteki de, tıpkı benim gibi, arada sırada dikkatini başka kadın ve erkeklere yöneltecek, bu da her seferinde yeniden, acaba artık hep böyle mi olacak şüphesini uyandıracaktır.

Ötekinin *hayranlığı*nın, bana gayet doğal görünen azami ölçüye her zaman tekabül etmeyeceğini kabul etmek gerekir. Er veya geç, o kadar da hayran olunmayacak yanlarım ortaya çıkacaktır. Bir gün gelip de ötekinin gözünde hayranlık duyulacak hiçbir yanım kalmayacak olursa, hayran olacak bir şeylerim olması için yeniden çaba göstermek, benim elimdedir.

Güven ilişkisinde, onun boşa çıkarılabileceğini kabul etmek gerekir; sadece benim güvenime layık olmadığını kanıtlayan ötekinin sorunu da olmaz bu, kendimin de altından kalkamayacağım insanüstü beklentiler güttüysem, benim de sorunumdur. Bu beklentileri insani bir ölçüye indirmek mümkün olamaz mı?

*İmtiyaz*larımın ara sıra elimden alınmasını kabul etmem gerekir; bunun sonucu, ötekine her dakika ve her yerde erişememek, hatta bazen bedensel, ruhsal, zihinsel olarak geri çevrilmektir. Belki öteki zaten soğuk bir insandır veya belki soğuk bir insana dönüşmüştür; belki de, kendi vericiliğinin tamamen teslim olması halinde onu hırpalayacak olan alıp götürücü kuvvetine karşı bu soğuk mimikler ve jestlerle korunuyordur.

Ötekinin pek mahrum kalamayacağım *lütufkârlığı*nın en azından aralıklarla devre dışı kalabileceğini kabul etmem gerekir. Bazen, daha az değer verdiğini hissettirebilir bana, iyi niyetli ve sevecenlikle değil de, gıcık ve adice davranır. Bu-

nun üzerine ona hemencecik hırçınlıkla karşılık verir, onun huysuzluğuna benim yol açmış olabileceğimi düşünmezsem, lütufkârlığını geri kazanmaya uygun bir mukabelede bulunmam da mümkün olmaz.

Bir aradayken de aralıksız *hoşnutluk hissinin* tadılamayacağını kabul etmem gerekir, hoşnutluk da ara sıra dinlenmeye ihtiyaç duyar. İyi hissetmediğiniz, tadınızın kaçık olduğu, sıkıldığınız zamanlar işte buna yarar, modern insanın kesintisize ayarlı mutluluk ilkesine aykırı, hayatın dalgalı akışı ilkesine uygundur bu. Güya aşkın temin edeceği kesintisiz mutluluk, hakikatte hiçbir insana nasip olmaz.

En nihayet, *hayata dair en emin olduğunuz* şeyin bile ara ara belirsizlikler içerebileceğini kabullenmelisiniz. Ötekiyle ilgili endişem, tam da bana çok şey ifade ettiği için, karşı konulmaz bir hal alabilir. İlişkideki ufacık bir müphemlikten, sebepli sebepsiz, kocaman bir aşk acısı doğabilir. Ötekiyle ilgili hayatta bir şeyden emin olma hissini korumak için, onunla beraber olmak uğruna hayattaki başka imkânlardan feragat etmeyi isteyebilirim. Müşterek hayatta da, hayalini kurduğum bütün olanakların gerçekleşemeyebileceğini kabullenmem gerekir.

Kabullenme kabiliyeti, sonuç olarak, her zorluk karşısında kaçmamak anlamına gelir. Kabullenmeye hazır olma kabiliyetinin düşüklüğü gibi, aşırısı da sorunludur. Haddinden fazla istekli bir kabullenicilik, kendisine yapılan her şeye rıza göstermeye varacaktır. Dengeyi ancak tecrübeyle, düşünerek ve bunların geliştirdiği sezgiyle bulursunuz, hep şu soruları sorarak: Hangi kabulleniş cesurca, hangisi düşüncesizcedir? Hangi durumda fazla ileri gittim, hangi durumda fazla erken geri adım attım?

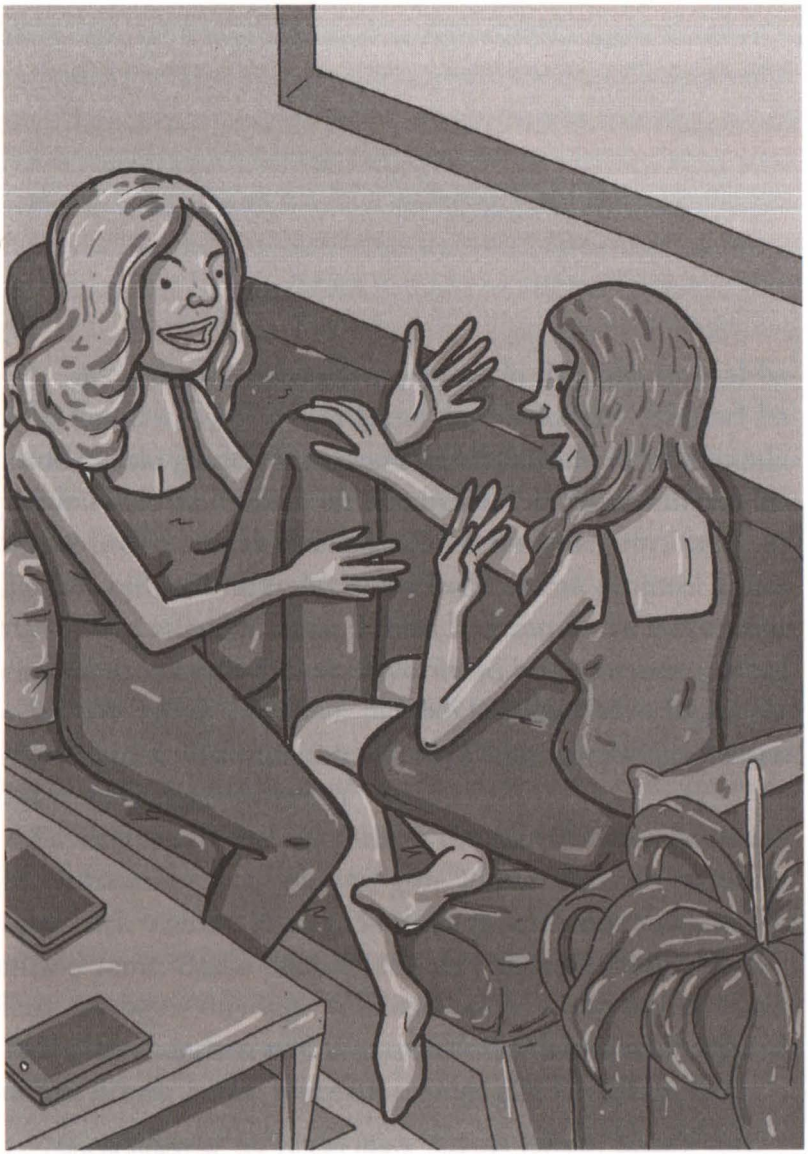
Neyi *alçakgönüllülük* olarak kabul edilebiliriz, ne olunca artık *alçalmaya* varır? Affedilmesi mümkün olmayan, dolayısıyla ötekiyle hayatımı imkânsız kılacak bir aşağılanma-

dan kaçınmak için doğru anda ne demeli, ne yapmalıyım? Kendime atfettiğim, ötekine atfettiğim, keza ötekinin bana atfettiği değeri nasıl koruyabilir veya nasıl geri kazanabilirim? Ters giden bir şeyi itiraf etmek ve bundan sonuçlar çıkarmak için doğru zaman ne zamandır? Ötekine ne kadar "avans" verebilirim? Karşılıklılıkta eksiklik varsa da, onunla beraber yaşadığım hayat toplamda yine de güzel ve onaylanabilecek gibi görünüyor mu bana?

Kabulleniciliğin karşılıklı olmasının önündeki en büyük tehdit, artık "fedakârlık yapmakla" kalmayıp "kurban olma" halini alan bilinçsiz, naif bir kabulleniciliktir. Kendi değerlendirmenize göre uygun gördüğünüz bilinçli, *olgun* bir kabullenicilik, *savunmacı* olmaktan ziyade *atak* bir tutum gerektirir. Cesaretle kabullenmek kabullenmeyi kolaylaştırır, içsel direnç ise zorlaştırır. Kabullenişi en fazla kolaylaştıran, sevginin bütün zorunlu kısıtlarıyla beraber sevinç hediyesi olarak anlaşılıyor olmasıdır. Böyle seven kişi, hayatının en azından bir kısmını ötekine emanet edebilir – her zaman eşdeğer bir kısmı geri alacağından da emin olmadan. Ama böyle bir sevgi olmadan da hiçbir şeye katlanılmaz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZAMAN VE DİKKAT HEDİYE ETMEK: MAVİ SAATLER VE DİĞERLERİ

Aşk, bedensel bakımdan, *yapma*yla ilgilidir. Ruhsal bakımdan, aşıklar aşkı *hissetme*ye bakarlar. Zihinsel bakımdan aşkı güçlendiren, beraber *düşünebilmek* ve *yorumlayabilmektir*. Bu düzlem bir mecburiyet değil, sevenlerin birbirine hediye olarak sunabilecekleri bir imkândır, şayet, aşka dair bireysel tasavvurlarına bağlı olarak zihinsel alışverişe anlam atfediyorlarsa. Bunun için zaman ve kuvvet harcamaktan tasarruf etmek istiyorlarsa, bu düzlemden vazgeçebilirler. Lakin çiftlerden biri böyle fakat öbürü başka türlü bakıyorsa, ilişkinin sürmesi veya sona ermesi için esastan karar vermek gerekecektir.

Bir insana zihinsel meylinizin olması bilhassa öne çıkabilir, "Platonik aşkta" olduğu gibi. Platon Eros'un bu düzlemine, aşk üzerine yazdığı *Symposion* kitabında imtiyazlı bir mevki tanır. Başka düzlemlerle de bağdaştırılabilir bu düzlem, sevdiğine duyduğu "zihinsel aşk"la ayılıp bayılır ve ona hisli şiirler adarken aynı zamanda "vahşi hayvani bir arzu"yla deliye dönen James Joyce'un yaptığı gibi (*Briefe an Nora*,[1] 2

1 *Nora'ya Mektuplar*, çev. Nilüfer İlkaya, Alakarga Yayınları, İstanbul, 2018.

Aralık 1909). Ötekini düşünmek, düşüncelerinde onu kavramak ve zihnen onunla beraber olduğunu bilmek: Sevenlerin zihinsel düzlemdeki yoğun alışverişi, birlikte düşünme, ötekiyle beraber onun için düşünme, onun hakkında düşünme, her biçimde düşünceleriyle ona dokunma imkânını sunar.

Düşüncelerdeki karşılıklı sevgi ve meyil, bütün bedensel, ruhsal değişimler boyunca kendini korurken, aşk anlık duyusal parlamalardan ve duyguların bilinen sebatsızlığından bağımsızlaşabilir. Ötekine olan iradi meyliniz, bir tutkunun sizi gayrı iradi alt etmesinden başka bir şeydir. O zaman, bedenler kuruyup gevşese ve duygular kabından taşmasa da, aşk, sevenler ortak düşünüş ve anlamlara tutunacak gücü buldukları müddetçe devam eder. Zihinsel düzlem, William Shakespeare'in aşka atfettiği şeyi, yani "zamanının budalası" olmamayı mümkün kılar (*Love's not Time's fool*, 116. sone).

Bu düzleme bir anlam atfetmek, "dirsek temasını" sürdürmek için, *sohbetlerle* karşılıklı zaman ve dikkat hediye etmeyi gerektirir. Bir ilişkinin akış biçiminin gelen, töreler ve dinle baştan tayin edildiği modern olmayan kültürlerden farklı olarak, modern şartlarda yönümüzü sürekli belirlemeye dönük yeni sorularla karşılaşırız. Sevenler, en azından kısmen, paylaşmadıkları fakat onları etkileyen farklı dünyalarda yaşar ve çalışırlar. Farklı deneyimlerin hasıl ettiği değişimler sonucunda, onlar da aynı kalmazlar. Bu nedenle *ilişkiyi* sürekli *güncellemek* bir zorunluluktur, ötekindeki değişimleri anlamak ve bu değişimleri yapıcı biçimde ilişkiye dahil etmek için sürekli çaba göstermek gerekir, yoksa bunlar er veya geç köprülerin atılmasına sebep olabilirler, üstelik de yıkıcı bir şiddetle gerçekleşebilir bu.

Güncelleme, sohbetlerle olur. İlişkinin istikrarlı olması isteniyorsa, başlı başına *uzun bir sohbet* olması gerekir onun – Nietzsche'nin gayet iyi bilmiş olduğu gibi (*Menschliches,*

Allzumenschliches,[2] 1878, I, 406). Sohbetler duraklayıp tefekkür ettiğiniz, düşünceye daldığınız zamanlardan nefes bulur, bunları birlikte varoluşun ritüel unsuruna dönüştürürler. Bu zamanlar, özel olarak ayrılan gün batımının *mavi saatleriyle* muhafaza edilir; o esnada sevenler birbirleri için vardır, sözgelimi gecenin kıyısındaki akşam semasının, açık maviden laciverde, oradan gecenin siyahına uzanan renk oyunlarıyla insanı durup düşünmeye sevk eden sihirli ilhamıyla dolarlar, bazen de ilerleyen saatlerde beraber içilen bir bardak içki verir o ilhamı.

Bu saatlerin belirli bir hedefe yönelik toplantılar olması gerekmez. En iyi yolu, hoşbeş etmeye, gevezeliğe, orijinal anlamıyla *chat*'e[3] zaman ve mekân verip fırsat tanıyarak, sahayı tamamen dijital ve medyatik iletişime terk etmemektir. Sevenler karşılıklı tecrübelerini ve düşündüklerini aktararak birbirlerinin "güncel durum"larını saptayabilirler (*update*). Adeta bir kenardan da o işi halledercesine, belki yavanlaşma tehdidi altında bulunan ilişkiyi daha üst bir düzleme yükseltirler (*upgrade*). Zihinsel alışveriş, müşterek hayatı kuvvetlendiren ve yaralar üzerinde şifalı bir etkisi olan yeni enerjileri açığa çıkartır. Zihinsel düzlem, karşılıklı sorular sormayı mümkün kılan, özellikle de çaresizlik, hayal kırıklığı ve ümitsizlik galebe çaldığında başvurulacak *meta-düzlemi* halini alır sevginin: Bize ne oluyor? Dışsal zorunlulukların, içsel baskıların ve çelişen ihtiyaçlarımızın bizi sürüklediği yöne doğru mu gitmek istiyoruz sahiden?

Böyle anlarda hem bal peteği hem ağlama duvarı olabilirsiniz birbiriniz için: *Bal peteği* olursunuz, çünkü ötekinin varlığı ve bölünmeyen dikkati bal kadar tatlıdır. *Ağlama duvarı* olursunuz, çünkü sadece sizin sebep olduğunuz sıkın-

2 *İnsanca, Pek İnsanca*, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

3 (İng.) Sohbet.

tılardan değil, sizinle hiç alakası olmayan ama kızgınlığını unutabilmesi için doyasıya yakınmaya ihtiyaç duyduğu tatsızlıklardan da yakınabilir. Her şeyi, neredeyse her şeyi söyleyebilmenin ama yine de her şey hakkında hüküm vermemenin mümkün olduğu zamanlardır bunlar. O an, her şeyi sadece kendi başına değil, beraberce düşünmenin ve yorumlamanın zamanıdır; sevginin başlangıç evresinde zaten doğaldır bu, oysa sonraları buna zaman bulmak bir tür özel iş haline gelir. Açıksözlü konuşmanın arındırıcı bir *katharsis* etkisi vardır: En nihayet her şeyi, neredeyse her şeyi anlatıp içinizi boşaltabilir, rahatlayabilirsiniz. Hangi teessürlerin zaten dile getirilince yok olduğu, hangileri üzerinde daha fazla çalışmak gerektiği, sonrasında kendini gösterecektir.

Beraberce üzerine düşününce, sadece duyusallığın ve duyguların bereketinden değil, üzerine kafa yorup yorumladığınız bağlantılardan da *anlam* devşirirsiniz. Sohbette varılacak yorumlar, öncelikle herkesin kendi kendine edindiği veya beraber edinilmiş tecrübelerle ilgilidir. Bu yorumlar tekrarlanır, gözden geçirilir, işlenirler, sadece derine etki edenler değil, önemli önemsiz bütün tecrübeler: Ne gibi bağlantılar görülebiliyor, hangi tecrübenin bireysel ve müşterek hayatlar için nasıl bir anlamı var, bundan hangi sonuçlar çıkarılabilir, geleceğe dönük ne gibi değişimler istenmeye değerdir? Bir o yanına bir bu yanına bakarak anlamlı görünen tecrübeleri bireysel ve müşterek hikâyenize eklemleyebilir, ötesini unutabilirsiniz. Lakin bireyler "daima ileriye" bakıp hiç geriye bakmak istemediği için hiç işlenmeden kalan tecrübeler birikip öyle bir yığılırlar ki üst üste, birisi bir noktada "Artık bu kadarı fazla," deyiverir.

Sohbet, sırf *vuku bulmasıyla* bile, hediyeleşmedir. Sohbet bağı o kadar mühimdir ki, uzun süreliğine koparsa, terapi yardımı almak gerekir. Sohbetlerin esas anlamı, karşılıklı ilgi ve dikkati pekiştirmesindedir. Dikkat, birisinin öteki-

ne hediye ettiği enerjinin ifade biçimidir. Herkes bunu özler, ama her ilişkide bulunmaz. Dikkat, aşkta mutluluk veren bir yaşantıya dönüşür, ilk anda bunu hissedersiniz – fakat sonraları iradi olarak muhafazası gerekir. Ötekine dönük artan meylinizle, onunla kalıcı biçimde ilgilenerek, ona sevecen bir anlayış göstererek, ara ara ona sevinç vererek, ilişkiye sürekli yeni imkânlar kazandırabilirsiniz.

Dikkat *eksikliği*, kıskançlığın ardındaki esas meseledir. Sadece "rakip" veya "rakibeleri" değil, ötekinin ilgi ve meyil gösterdiği şeyleri ve meşgaleleri de hedef alır. Onun dikkatinin yoksunluğunu çekersiniz, kıskançlık onu kaybetme korkusu değil, onunla ilişkide olma imtiyazını kaybetme endişesidir – bir anlığına bile olsa.

Şimdiki an, hayata yeni bir itki vermenin ve sevdiğiniz insana daha fazla dikkat armağan etmek için bir başlangıç yapmanın zamanıdır. Şimdiki zaman, değişimin gerçekleştirilebileceği yegâne zamandır, bununla beraber darboğazıdır da zamanın – bütün değişimlerin gerçek olabilmek için o iğne deliğinden geçmesi gerekir. Gerçekleştirilebilecek imkânlar ne denli zengin olursa olsun, başka şeylerin hep kendini dayattığı şimdiki zaman, fırsatlar bakımından o kadar yoksuldur.

Modern insanlar için zamanın gitgide kıtlaşıyor olmasının aleyhte bir durum olması gerekmez, bu durum hediye vermek için yeni imkânlar da açar. Kendine, başka bir insana veya bir şeye zaman ayırmak, yeni bir özen gösterme biçimine dönüşür, size güzel ve onaylanmaya değer görünme derecesine göre bunun dozlarını ayarlayabilirsiniz. Zaman kıtlaştıkça, zaman hediye etme jesti ve böyle bir hediye almak daha fazla önem kazanır. Şu da var ki, zaman kıtlığını ve manevi-zihinsel dikkat eksikliğini maddi şeylerle ikame etme eğilimi gözden kaçmaz. Formül şudur burada: Zaman kıtlaştığı oranda, bunun tesellisi mahiyetindeki hediyelerin pahası artar.

O ebedi *bir ara...*'ları kesin bir tarihe bağlamak için, bir takvimin yardımı dokunabilir: Zamana yayılan bir şeyi mekânsal bir surete bürünmüş olarak görmek, zamanı bölmeyi ve dikkatinizi bölüştürmeyi kolaylaştırır. Kronoloji, güçlerin dozajlara bölünmesine imkân vererek, adım adım tedrici bir şekilde hareket etmenizi sağlayacak bir sükûneti mümkün kılar. Bu, başka türlü zor zahmet halledilebilecek olan bir işin kendiliğinden elden çıkıvermesini sağladığı için insana zaman kazandıran *altın saatleri* de kapsar. Böylece insanlar zaman elde ederler ve başkaları ve başka meşgaleler için "zamanları olur" Herkes biraz kendine dikkat ederek altın saatleri tecrübe edebilir, böylece kazanılan zamanı ötekiyle beraber vakit geçirerek harcayabilir; ötekine hediye vermek üzere birlikte bir yere giderek, onu alıp sürpriz bir yere kaçırarak (onun da onaylaması koşuluyla) yapabilir bunu – böylece beraberce tadına varacakları *renkli saatler* geçirirler.

Kuşkusuz gündelik hayatta nicel bakımdan *gri saatler* baskındır; pek de farkına varmadan, heyecan verici olmayan yapıp etmelerle öylesine geçip giden, renksiz zamanlardır bunlar. Fakat tam da gündelik hayatı kabullenirseniz, birkaç fırça darbesiyle zamanlar tablosuna kuvvetli kontrastlar işleyebilirsiniz: İnsanı çarpan erotik karşılaşmaların *pembe saatleri*, uzun bir müşterek hayatta da sürekli yeniden mümkün olabilir, eğer çift bunu isterse. Kuvvetli duygularla geçirilen *kırmızı saatler*, bir ilişkinin duygusal yaşantısında –ilişkiyi tehdit etmesi de gerekmeden– verilen araları unutturur. Yoğun sohbetle geçen *mavi saatler*, az çok düzenli olarak tekrarlanırsa, sevilen bir ritüele dönüşür. Oscar Wilde'ın bir defasında kullandığı tabirle *erguvani* saatler, kendini iyice unutarak zaman suretinde yaşanan varoluşun dışına sıçramayı, en azından öyle hissetmeyi sağlarlar. Fazla sık değildir o saatler, fakat tam da bu nedenle unutulmazdırlar, sırf onlar uğruna değer yaşamaya.

Renklerin yoğunlaştığı bu zamanlara, hiçbir vicdan azabı duymadan zevkine varılan hoşnutluk halinin *ıhlamur yeşili* saatlerini eklemek gerekir. Arada bir de öylesine memnun mesut oluvermek iyi bir şeydir; elbette ebediyen sürmez bu, herhangi bir memnuniyetsizlik hayata yine hareket getirir. Bu rengârenk palet, her sevgi ilişkisinde kaçınılmaz görünen sebepli sebepsiz duyguların, sözgelimi kıskançlığın yol açacağı, daha az yaşanması umulan *sarı saatleri* daha iyi atlatmanın en iyi yoludur. Keza, yine onlar kadar nadir olmasını umacağımız, sevginin ve hayatın renk öğretisini tamamlayan her türden *kara saatler*in üstesinden gelmenin de en iyi yolu...

Kasti ve bilinçli olarak *zamanın çelişkili bir kullanımını* yaşamak üzere, bir zaman sezgisi geliştirmek gerekir: Başka bir vesileyle onları har vurup harman savurmak üzere, *çeyrek saatleri* gayet cimrice kullanabilirsiniz. Tasarrufunuzdaki zaman bütçesini, bir yandan, tutumlu bir şekilde kullanır, onu iyi değerlendirir, faydasızca geçip gitmesine mahal vermezsiniz, bu hem dışsal zorunlulukların hem kendi tasavvurlarınızı gerçekleştirmenin gereğidir, hem de günün birinde kayıp zamanın peşine düşmemenin gereği. Diğer yandan, bilerek zamanı akışına bırakır, onu manasız meşgalelerle geçirir, bazı saatlerde savurup sokağa atar, aylaklık sanatını icra ederek ve eski kültürlerdeki gibi gelişine yaşarız günü – sırf, hiçbir şeyi takmadan ilerleyen zamanın kudretinden en azından bir süre kaçabilmek için.

Sevenler beraberce zamanlar arası bir etkileşim kurabilirler; bu, modern rasyonel zaman hesabının meseleleriyle sürekli kendilerine işkence etmekten kurtarır onları: Zamanımı azami verimlilikle kullandım mı? Nerede manasız dakika ve saniyeler harcadım? Zamanın çelişkili kullanımıyla, bu soruları ters istikamette sormak da mümkün olacaktır: Zamanımı arkadaşlarımla ve başkalarıyla nasıl harcayabili-

rim? Onu ne yaparak har vurup harman savurabiliriz beraberce? Zamanla ilişki sanatı, bu doyum anlarını hazırlamaya ve gün be gün bunun fırsatını kollamak yerine, tayin edici anda o ana amade vaziyette bulunmaya dayanır. Sadece aşk değil, muhtelif çeşitleriyle arkadaşlık da her zaman yeni çiçek açabilir o sanatla.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARKADAŞLIK VE MİSAFİRPERVERLİK HEDİYESİ

Arkadaşlığını hediye etmeyi ve arkadaşlık hediyesi almayı, çoğu insan tasvip edilecek, güzel bir hayatın asli unsuru olarak görür. Arkadaşlıkta bir insan, bir ötekine imtiyazlar tanımaya, onunla beraberken saatine bakmamaya, ihtiyaç duyduğu şeyi ona sunmaya ve karşılıklılığı bir talebe dönüştürmemeye amadedir. Arkadaşlar kendilerini ötekinin yerine koyabilecek ve onun hissettiklerini hissedebilecek durumdadırlar, bunu yapmalarının da arkadaşlıktan başka bir sebebi yoktur, arkadaşlık bizzat sebeptir: "O olduğu için, ben de ben olduğum için" Fransız filozof Michel de Montaigne, 16. yüzyılda "De l'amitié"[1] adlı denemesinde *Étienne* de *La Boétie ile arkadaşlığını bu ünlü sözle vasıflandırmıştı.*

Arkadaşların birbirlerine hediye ettiği şey, aşkın armağanlarına tekabül eder fakat tutkulu adanma evresine ulaşmaz pek. Arkadaşlar birbirlerinden çok şey kabul edebilirler, ancak kendinden vermek kendini feda halini alacak olursa çok daha çabuk tepki gösterirler. Hem verirken hem alıp kabul ederken, arkadaşlığın türü çok önemlidir. Aristoteles *Niko-*

1 (Fr.) Arkadaşlık Üzerine.

makhos'a Etik'te[2] üç tür ayırt eder. Bunların en uçucusu herhalde, beraberce haz elde etmek üzere kurulan zevk arkadaşlığı olacaktır. Arkadaşlıkla bir alakası var mıdır ki bunun? En azından öyle tanımlanır, beraberce hoş tecrübeler aranıp bulunur, beraber eğlenilir ve karşılıklı birçok zevk armağan edilir. Haz odaklı bir hayat kınanacak bir şey değildir fakat arkadaşlık ilişkisi salt haz ilkesine dayanıyorsa, bu sorun olur. Zevk, bugün şuna yarın buna meyleden şıpsevdi bir şeydir. Yatırımını buna yapan bir ilişki, hayal kırıklıklarına açıktır. Zevksiz anlar ve haz vermeyen evreler, müşterek yapıp etmelerin programında yer almıyorsa, rahatsızlığa yol açar.

Arkadaşlığın ikinci bir türü, arkadaşların birbirlerinden elde etmeyi umdukları karşılıklı faydaya dayanır: Fayda arkadaşlığı. Asla böyle adlandırılmaz, zira bu, sağlayacağı faydayı sınırlardı. Mesele sadece ne tür bir arkadaşlığın söz konusu olduğunun ve bundan nasıl bir kazanım beklediklerinin, tarafların kafalarında açık olmasıdır. Arkadaşa tanınan imtiyazlar, burada bir hesaba dayanır: Karşılığında ne alırım? Bu ilişkide güven, daima şüpheye de fırsat verir. Bu arkadaşlık tarzı, tıpkı zevk arkadaşlığındaki gibi, genellikle bir yükümlülük hediyesidir; bazen de, şayet birisi izleyen talepleri için uygun bir pozisyon tutmak maksadıyla önden taviz veriyorsa, iyiden iyiye Danae hediyesine yaklaşır. Yanlış anlaşılmaları besleyen toprak çok bereketlidir bu ilişkide, çünkü biri veya öteki er geç kendisine yanlış davranıldığı ya da istismara uğradığı hissine kapılacaktır. Birisine bir şey vermek ve karşılığında bir şey almak kendi başına reddedilecek bir ilişki değildir, fakat neredeyse esastan ve düzenli bir biçimde dengesizdir bu ilişki. Tıpkı zevk arkadaşlığı gibi fayda arkadaşlığı da, ilişki umulan faydayı artık sağlamadığında çabuk sonlanma tehdidiyle karşı karşıyadır.

2 Çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, 2017 (3. baskı).

Arkadaşlığın üçüncü türü, Aristoteles'in de muhtemelen insanların çoğunun da esas önemsediği türdür: hakiki arkadaşlık. Bu, taraflara, tıpkı aşkın verebileceği kadar büyük bir hayat boyu bir şeyden emin olma duygusu verir. Hakiki arkadaşlığın hususiyeti, sürekli ve karşılıklı bir meyil ve istikrarlı bir karşılıklı ruhsal temastır – öncelikle bir zevk veya bir fayda uğruna değil, ötekinin kişiliği uğruna... Hakiki arkadaşlık bir sevinç hediyesidir, amacını kendi içinde taşır ve ötekinden can-ı gönülden hoşlanmanın, "harika bir tip" olduğu için ona hayranlık duymanın ifadesidir. Ön plandaki öz çıkar, ilişki lehine tamamen geri çekilir, tam da bu benliği zenginleştiren bir hediyedir; kişi ötekiyle hayat yolunu beraber kat etme ve onunla beraber olma arzusu duyar – mutlaka mekânsal anlamda değil ama her halükârda ruhsal-manevi anlamda.

Bu ilişki, aşktaki kadar büyük bir zaman ve dikkat harcanmasına bağlı değildir. Yine de, hakiki arkadaşla, hayatta büyük önem taşıyan konuşmaları yapabilirsiniz: Hayatı yorumlamaya ve anlamlandırmaya, hadiseleri, karşılaşmaları ve tecrübeleri istişare etmeye ve bunlardan sonuçlar çıkarmaya dönük daha derin konuşmalar. Arkadaşla konuşmalarınızda, hayatın her insanın karşısına çıkardığı ufak ve büyük soruları görüşüp açıklığa kavuşturabilirsiniz: Hangi tecrübeleri nasıl değerlendireceksiniz, bir meselenin içindeki gizli bağlantıları nasıl bulacaksınız, bir karara varırken hangi savları ileri sürebilirsiniz, hangi değerlere hangi anlamları atfedebilirsiniz, hayatta gerçekten önemli olan nedir, güzel nedir, mutluluğun anlamı nedir?

Arkadaşlar, öznel açıdan onlara göründüğü şekliyle "hakikati söylemeye" belki âşıklardan daha fazla amadedirler. Eleştiriye açıklık, ötekinin sizin iyiliğinizi istediğini bilerek kendinizi güvende hissetmenizle mümkün olur. Arkadaşlar, azami dürüstlük zemininde birbirlerine akla gelebilecek her

şeyi emanet edebilirler. Mahrem konular dahil her şeyi konuşabileceğiniz bir insan tanımanın değerine paha biçilmez. Arkadaşınızla yaptığınız samimi bir konuşma sayesinde, hayattaki yönünüzü yeniden çizebilir, dünyadaki yerinizi yeniden bilebilirsiniz. Hayatın kimse tarafından bilinmeyen "asıl" anlamından daha önemlisi, arkadaşların müşterek hayatlarında keşfettikleri anlamdır; arkadaşlar, her beraber oluşlarını törensel bir duyguyla kutlayacak kadar inanırlar ona.

Arkadaşlar beraberken, hayatın bereketini, her biri kendi başınayken olduğundan daha fazla idrak ederler – bu, hoş şeyleri olduğu gibi nahoşlukları da barındıran bir berekettir. Sadece hoşluklarla dolmayı istemek, zevk arkadaşlığının yoludur. Hakiki arkadaşlığın hediyesi ise, mutluluk anlarının hoşluk duygusu dışında nahoşlukları, mutsuzluğu ve sevindirici olmayan hadiseleri beraberce alt etmeyi de içerir. Arkadaşlar ayrıca, hayatın olanaklarına erişebilmekte birbirlerine yardımcı olarak da, hayatın bereketini daha fazla hissederler. Bütün bu nedenlerden ötürü, Aristoteles arkadaşlığı insanların birbirlerine hediye edebilecekleri manevi şeylerin en mükemmelleri arasında sayıyordu.

Bunların ötesinde, Aristoteles'in hiçbir fikrinin olamayacağı bir başka ilişki biçiminde de insanlar birbirlerine "arkadaş" diyorlar: Modern çağın ileri evresinde, sosyal medya üzerinden *sanal arkadaşlıklar* kuruluyor. Bu ilişkiler genellikle rastgele, çok sayıda kuruluyor ve ötekini sahiden tanımadan yürüyor. Burada söz konusu olan, daha ziyade sulama kovası hediyesidir. Suladığınız yerde bir şeyler yetişebilir de gerçekten, sanal arkadaşlıktan görüntülü olarak veya *face to face*[3] sürdürülen sahici bir arkadaşlık doğabilir. Sanal araçlar yoluyla, ayrılığın uzak mesafelerini ve geniş zaman aralıklarını aşarak mevcut bir arkadaşlığın bakımını yapmak da mümkündür.

3 (İng.) Yüz yüze.

Arkadaşlığın bir başka türü, bir insana hediye edilen *misafirperverlik*tir. Hatta Almancada *hediye*, bir misafiri içecek bir şey vererek ağırlamaktan gelir (bugün hâlâ bazı lokantalar böyle adlandırılır).[4] Sadece özel kutlama günlerinde değil, misafir davet edilen olağan günlerde de misafirperverliğin doğal bir havası vardır: tanıdığınız ve sevdiğiniz insanlara misafirperverlikle davranmak, gayet tabiidir. Misafirperverlik fikrinin bundan daha öteye uzanan anlamı ise, onu sadece arkadaşlara ve tanıdıklara değil, yabancılara da bahşetmektir. Basbayağı bir *yabancı sevgisi* olabilir misafirperverlik (Yunancada misafirperverliği karşılayan kelime eskiden beri *philoxenia*'dır),[5] muhtelif kültürlerde geçerli olan şu şiara uygun olarak: "Yabancılar, henüz tanışmadığınız arkadaşlarınızdır."

Misafirperverlikte daha önce andığımız arkadaşlık türleri tekrar zuhur ederler. İnsanların hazcı saiklerle misafirperverlik gösterdiği durumlarda, *zevk arkadaşlığı*nın unsurları tayin edici olur – bu arada, zevklerinin aşırı bir istikrarsızlığa tâbi olmaması umulur, ki misafirler hoşnutsuz olmasın. Misafirler için var olmak ve onların ihtiyaçlarını karşılamak onlara büyük bir iyiliktir, böylece yabancı bir yerdeyken bir parça yuvalarında hissederler kendilerini. Buna mukabil misafir ağırlayan da onlardan büyük iyilikler elde edebilir, çünkü misafirler tadına vardıkları hoşluklar karşılığında bir parça dünya getirirler yanlarında, yeni bilgiler ve ilhamlar getirirler, dışarıdan bir bakış ve "taze hava" getirirler. Her misafir, dünyanın sonsuz zenginliği hakkında bir izlenim aktarır, çünkü farklı bir düşünme ve hissetme biçimini, yaşamaya dair farklı bir algıyı temsil eder; hayat böylesi itkiler olmadan hep aynıymış gibi görünecektir.

---

4 Almanca meyhane demek olan "Schenke", "bir şey hediye edilen yer" gibi bir anlama gelir.

5 (Yun.) Yabancı sevgisi.

Misafirperverlikte amaca dönük bir alışveriş ön plandaysa, *faydacı misafirperverliğin* unsurları tayin edici olur: Misafirin sağlayacağı fayda, konaklama ve iaşe masraflarından tasarruf etmek olabilir, ağırlayanınki ise, karşılığında ilk fırsatta bu imkândan kendisi yararlanmak. Misafirperverlik böyle pragmatik değerlendirmelerle bağdaşabilir, diğerkâmca bir romantizme dayanması gerekmez. Fakat olağan şartlarda faydacı misafirperverlikte ilişkinin temelini açıkça adlandırmaya pek kimse cesaret edemeyeceği için, bu misafirperverlik ancak hakiki bir misafirperverlik yanılsaması yaratarak gerçekleştirilebilir. Sonrasında ilişki vaatlerine sadık kalamazsa, hayal kırıklığı büyük olur. *Ağırlayıcılık mesleğinde* [otelcilikte] karşılıklı fayda açık bir iş ilişkisine dönüşmüştür. Misafirperverlik, satın alınabilecek bir hediye olur, bu ilişki temelinde seri halde sunulduğu için de, ilke olarak bir sulama kovası hediyesi söz konusudur.

Hakiki misafirperverlik, zevk ve faydadan bağımsız olarak insanın insana hediye ettiği misafirperverliktir. Amacı bizzat kendinde içkindir ve bir özgürlük hediyesidir, çünkü özel bir maksadı olmadan misafirperverce davranan özgür bir insan, böylelikle, bunun karşılığında bir yararlılık gösterme kaygısı gütmesi gerekmeyecek olan bir ötekinin özgürlük alanını genişletir. Sokakta belli ki buralı olmayan bir ötekiyle konuşma bile bunun başlangıcı olabilir; ona yardımcı olmamla devam eder ve ben de bunu yaparken, belki başka bir yerde karşılaştığım yardımın tarz ve biçiminden ilham almışımdır. Yabancı bir yerde hiç tanıdığı olmayan bir gezgin, gördüğü her arkadaşça muameleye memnun olur. Her kabul görüşü, ilk bakışta kapalı görünen bir kapıyı ansızın açar ona, böylece ona daima o yer ve o insanlarla bağlantılı hatırlanacak unutulmaz bir tecrübe hediye eder. Misafire toplumsal hayata katılma fırsatı verilirse, bu daha da fazla geçerlilik kazanır. Her türlü hesaptan ari kalpten bir misa-

firperverliği yaşamış olan herkes, onun nasıl saadet verici olduğunu bilir. Misafirin yabancı olduğu ve belki de istismara uğrayabileceği hissi altında ezilmek yerine, kendini kayıtsız şartsız hoş gelmiş sefa getirmiş hisseder.

Misafirperverliğe verilen önem, birçok kültürde –bireyin tercihinden bağımsız olarak– geleneksel, töresel ve dinsel bakımdan nasıl derinlere kök salmış olduğuna bakarak anlaşılabilir. En ilerisi, ona yüklenen *aşkın* anlamdır: "İnsan, ebedi yurduna doğru uzun yürüyüşünde bir dinlence sağlamalı ötekine" (Romano Guardini, *Briefe über Selbstbildung*,[6] 1921-22, 1968, 39). Gürcistan'ın binlerce yıllık kültüründe misafirin "tanrı tarafından yollandığı" söylenir, kendisine her an buna uygun bir dikkat ve cömertlikle muamele edilmesi lazım gelir.

Bununla beraber misafirperverliğin gizli şartları da vardır, hediye sessiz sedasız bir beklentiyi de içerir, zihindeki formülasyonu şöyledir bunun: "Sana itimat hediye ediyorum ki, itimatla mukabele et ve bana tehdit oluşturma." Serinkanlı baktığınızda misafirperverlik sadece *misafirin korunmasına* ve iyiliğine hizmet etmez, tekinin şahsındaki hesaplanamaz yabancı karşısında *ev sahibinin korunmasına* da hizmet eder. İyilik işleyen bir misafirperverlikle potansiyel tehlikenin önüne geçilmeli, misafir *estetik araçlarla etiğe* yönlendirilmeli, evet, ayartılmalıdır ona. Bütün anlamlandırma araçları, onun ağırlayıcı kültürü cazip bir şey olarak algılamasını sağlamalıdır. Ağırlama kültürde duyusal, manevi, zihinsel, aşkın açılardan güzel ve onaylanmaya değer olarak görünen her şey, ona o kültürün değerlerinin kıymetini bilmeyi öğretmeli ve onu o değerlere bağlamalı, en azından onları incitmeye, yaralamaya hatta tahrip etmeye kalkmamalıdır.

Bunun zıddı, *misafirperverliğin istismarıdır*, her iki taraf da yapabilir bunu, sözgelimi hediye veren aşırı iyiliklerle misafiri

6 (Alm.) Öz Eğitim Üzerine Mektuplar.

haddinden fazla kendine tâbi kılarsa veya hediye alan misafir hakkını aşırıya kaçırırsa. Geçimli misafirperverlik, bir sanattır – geçimli misafirlik de öyle. Misafirin misafir olduğu yerde kalma hakkı talep etmemesi gerektiğini, Kant bile söylüyordu. İyi niyetinizi baştan göstermek ve beklediğiniz iyiliklere en azından bir jestle mukabele etmek için, *misafirin hediye getirmesi* birçok kültürde ritüel hediye olarak alışkanlık haline gelmiştir, kimse uzun boylu düşünmez bunun üzerine.

Misafirperverliğin muhtelif türleri, sanal ilişkiler vesilesiyle yeni bir anlam kazanıyor: mesela *couchsurfing*.[7] Herkes herkesle her an temas kurabilir. Elektronik iletişim tüm dünyaya seyahat edebilmeyi sağlıyor, sonrasında sanallık gerçekliğe dönüşebilir, gerçekten öteki insanın misafiri olabilir, karşılığında öteki insanları ve "tüm dünyayı" evinizde misafir edebilirsiniz. Zevk ve fayda, keza hakiki misafirperverlik bir *sharig economy*'nin[8] unsurlarıdır, 21. yüzyılda gelişen yeni bir paylaşma ve hediyeleşme kültürüdür bu.

Misafirperverlik, internet siteleri üzerinden yürüyen ticari aracılıklarla bir iş ilişkisine dönüşür (airbnb.com, stay4free.com, hospitalityclub.org), ama yine de bu yolla gezegenin herhangi bir yerinde mekânları, insanları, kültürleri mesafeli otel odalarının dışsal bakışıyla değil de, yaşanan gündelik hayatın içinden bakarak tanımak mümkün hale gelir. Böylece Immanuel Kant'ın bahsettiği *dünya vatandaşlığı*, elektronik destekle şaşırtıcı bir şekilde hayatla dolar; o, bunun temelini "umumi bir misafirperverlikte" görüyor, her insanın dünyanın her yerinde misafir muamelesi görmeye hakkı olması gerektiğini düşünüyordu (*Zum ewigen Frieden*,[9] 1795, üçüncü makale).

---

7 Düz çevirisiyle, divandan divana sörf. İnternet üzerinden, dünyanın her yerinden insanların birbirini evinde misafir etmesini mümkün kılan bir ağ.

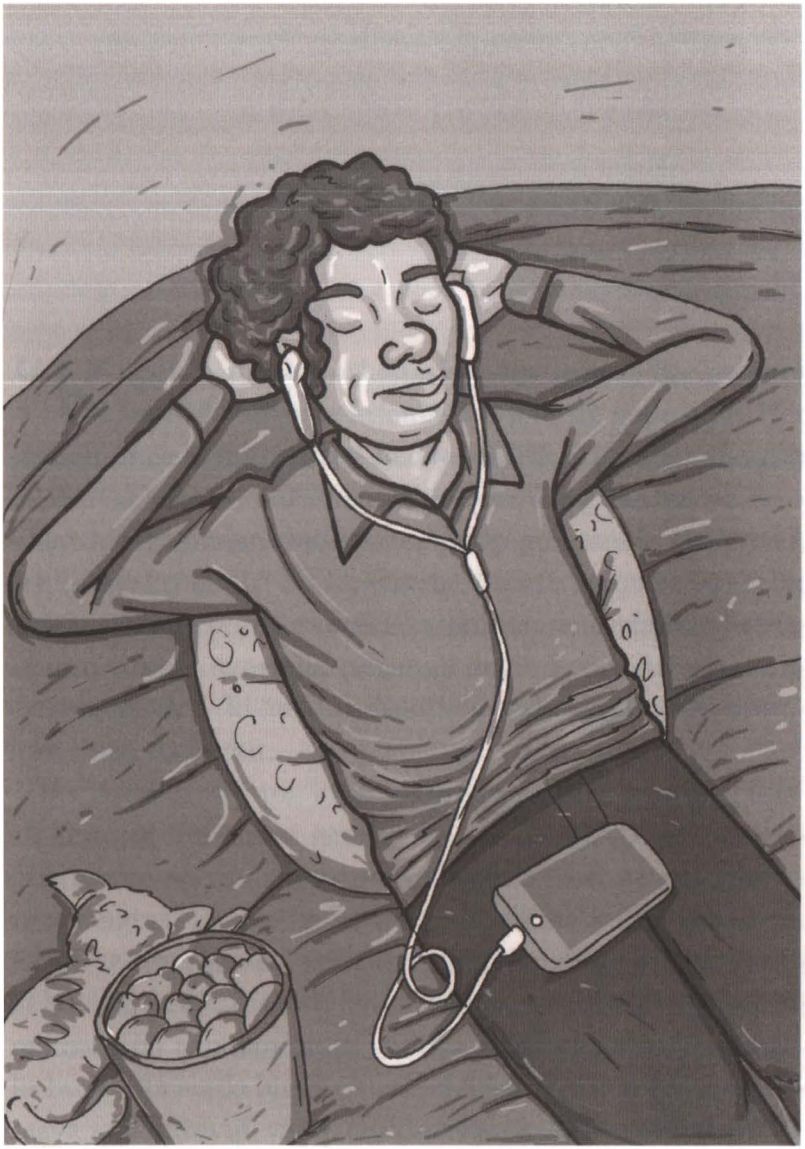
8 (İng.) Paylaşım ekonomisi.

9 *Ebedî Barış Üzerine Felsefî Deneme*, çev. Yavuz Abada - Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1960.

Hakiki misafirperverlik haklarla güvence altına alınamaz tabii, onu bir hediye olarak sunan bireylere bağlıdır, son kertede o bireylerin kendi kendileriyle olan ilişkilerine bağlıdır; onları açık ya da kapalı insanlar yapan, budur. Ötekilerle olan bütün ilişkilerin temeli insanın kendisiyle ilişkisidir, Aristoteles *Nikamakhos'a Etik*'te bunda ısrar ediyordu. Kendisiyle arkadaş olabilen, başkasına da arkadaş olabilir. Demek, ötekiyle iyi ilişkiler kurabilmek için insanın kendisiyle iyi ilişki kurması gerekir. Ve burada da mesele hediye vermedir, çünkü hediyeler sadece ötekiyle ilişkide değil, insanın kendi kendisiyle ilişkisinde de önemli bir rol oynar.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KENDİNE HEDİYE VERMEK: "BANA İYİ GELEN ŞEY..."

"Küçük hediyeler arkadaşlığı diri tutar." Bu, insanın kendi kendisiyle arkadaşlığı için de geçerlidir. Her şeyden önce kendine özen hediye etmek, kendi arzularının ve ihtiyaçlarının, yükselen öfkesinin, kaygılarının ve korkularının yanından dikkatsizce geçip gitmemek. Hediyeler, "ruhsal çalışmanın" bir imkânıdır, hediye vermeye böyle bir anlam yüklenebilir; bununla kastedilen de öncelikle başkalarının ruhları üzerinde çalışmak değil, kendi ruhu üzerinde çalışmaktır – ki ötekine dönük bir ruhsal çalışmayı mümkün kılan da budur.

En azından ara sıra, insanın sadece kendisi için var olması, kendini dinlemesi gerekir ki, içinde hangi seslerin konuştuğunu işitsin, sezgisinin ne söylediğine, ne gibi fikirlere vardığına, kendisine ne tavsiye ettiğine kulak kabartsın. Kendine "merhamet" etmek, insanın kendi kendisine verdiği bir hediyedir; insanın kendisinden aşırı taleplerde bulunmaması, en azından bunu sürekli yapmaması anlamına gelir bu. Hatta arada bir, eleştirel tefekküre ve kendini sorgulamaya ayak direyip, yapıp ettikleri için kendini övmeli, öteki-

ler bunu ihmal ettiğinde daha da fazla övmelidir. İnsan kendisini sadece zorlamamalı ve ha bire kendi kendisine meydan okumamalı, kendine nazik ve şefkatli de davranmalıdır, kendisini sadece gayrete getirmeyip, sadece zahmete koşmayıp, gayretinin meyvelerinin tadına varmayı da bilmeli, bir çabasının karşılığı olarak kendine bir hoşluk da yapmalıdır.

Bu hediyeler şükranın ve takdirin ifadesi olabilirler, tıpkı başkalarına verilen hediyeler gibi salt sempatiden de kaynaklanabilirler – bu defa kendi kendinize duyduğunuz sempatiden. Yıldan yıla, şu veya bu nedenle kendime aldığım bir hediye olur yılbaşı ağacının altında. Mahcubiyet hediyesi değil, haftalar önce özenle seçtiğim bir şey. Kendime dönük iki satır bir şey de yazarım üstüne, ailedekiler dalga geçerler ama ben ciddiyimdir: "Bu yıl iyi çalıştın... Bunun kıymetini bilen birisinin olduğunu görmelisin!" Buna benzer bir şey.

İnsanın kendiyle ilişkisinde en iyi hediye de yine manevi niteliklidir: Kendisi için teşvik edici bir atmosfer yaratmak ve kendine özen göstermek. Bunun önkoşulu, "bana neyin iyi geldiğini" daha iyi bilmek ve daha amaca dönük biçimde uygulayabilmek için onu araştırmam ve sınamamdır. Bedenimin ne istediğine dikkat eder, onun hatırını yapıp yapmayacağımı düşünürüm. Bu özen ruhumuz için de geçerlidir: Gevşemek mi istiyordur ruhum, kendine bir dinlenme izni vermek mi, yoksa açık havada dolaşmak mı? Ruhun sırtından biraz yük almak uğruna sürdürdüğümüz alışkanlıklar ve ritüeller vardır, bunlar ayrıca üzerine düşünmeyi ve karar vermeyi gerektirmediklerinden bize iyi gelirler. Yılbaşı olmasa bile, arada sırada bir sabahı, bir akşamı, bir yarım günü (doğum günümde tam gün) hediye ederim kendime, hiçbir yükümlülük üstlenmem, kimse bana erişemez, sıkıştıran bir iş olmaz, sadece kendim için varımdır.

Açık seçik bir "özen" olarak maddi surette tezahür ettiğinde de, manevi niteliğini korur hediye: Bir akşam sinema-

ya gitmek, sevdiğim bir müzik CD'si veya uzun süredir gözüme kestirdiğim bir kitabı almak, kendi kendimi yemeğe davet etmek – bunlar başkalarının belki ihmal ettiği kıymeti kendime vermeye yarar. Ötekilere verilen hediyelerle ilgili her şey, kendi kendimize verdiğimiz hediyeler için de geçerlidir: Çok fazla olmamalı, fazla sık verilmemeli, rastgele ve her zaman değil seçerek ve doğru zamanda sunulmalıdır ki, etkisi kalıcı olsun, buna fazla sık ve ölçüsüz başvurmanın yol açacağı istismarla aşınmasın. Bu, beslediğim bir arzunun ifasını geciktirmek anlamına gelebilir; bunun amacı, arzunun anında yerine gelivermesiyle hediyenin öznel açıdan değerden düşmesi riskine girmemektir. Kendi kendine hediye vermek ölçülülük, kendine hâkimiyet gerektirir, bunun için insanın zahidane bir şekilde ertelemeyi becerebilmesi, her fazlayla her eksiği, lalettayin aldığıyla lalettayin verdiğini dengeleyebilmesi gerekir.

Kendinize verdiğiniz hediyeler, sadece hep iyi şeyler idrak etmek için değil, sorunlu tecrübelere karşı koymak ve olumsuz bir şey sizi fazla ezdiğinde mahsus olumlu bir şey aramak içindir. "Bana iyi gelen şey"i ararken, içinizdeki bölünmenin üzerinden aşacak köprüler kurmayı ve dışarıdan gelen meydan okumalarla baş etmeyi sağlayacak kaynakları bulup çıkarabilirsiniz.

Kendinize verdiğiniz hediye kanatlandırıcıdır, hatta uyarıcı etkisi yapabilir, çünkü endorfin, dopamin, serotonin, adrenalin salgılarıyla bağlantılıdır; kendimizi daha iyi hissetmemizi sağlayan ve düşünceyi tahrik eden, vücudumuza mahsus maddelerdir bunlar. Felsefi açıdan ise, mesele her şeyden önce kendi kendine ihtimam gösterme gereğinin farkına varmaktır – bedenen, ruhen ve zihnen.

Bedensel ihtimam, benliğin kendi kendine bir hediyesidir, çünkü beden dirim bulmak için dikkat ve özene ihtiyaç duyar. Salt madde olarak bir hiçtir beden, benliğin bütün ener-

jisiyle ona nüfuz etmesi gerekir. Bedeninize tamamen dışsal bir olgu olarak da bakabilirsiniz, lakin bunun sonucu, onun üzerinde ancak kısıtlı bir tasarrufta bulunabilmeniz olur. Bedenin bakımı açısından asli bir idman, onu *hareket ettirmek*tir. Böylesi idmanlarla bedeninizi kuvvetli bir şekilde hissetmeyi siz gönüllü olarak aramazsanız, o hissi muhtemelen gönüllüsü olmadığınız acılar biçiminde bulursunuz. Çünkü beden inkâr edilmeyi affetmez. Ona hiç özen göstermemek, onu dert etmemek, tıpkı ihmal edilen bir bitki gibi solup ölmesine yol açar. Hayata ilahi bir anlam atfeden bir insan için, bedenine özen göstermek şeytanlık değildir.

Ruhsal ihtimam da benliğe iyi gelir. Geleneksel olarak ruha atfedilen, onu serpilten duygular vardır. Duygular ruhun yaşam iksiridir, hareket tarzıdır onun: Duygularla çiçek açar, duyguların yitmesi onu söndürür. Duygularına dikkat etmek, benliğin kendi kendine verebileceği bir hediyedir. Bir yandan "duyguları geliştirmek", onları uyandırmak ve ortaya çıkmaları için ayartmak, onları sevinçle karşılayıp sonuna kadar yaşamak lazımdır, diğer yandan da gemlemek ve geri tutmak. Duygular aşk ve arkadaşlık ilişkisinde kendiliğinden gelişirler; bu ilişkilerde sadece ötekiler için değil, kendiniz için de geliştirirsiniz duygularınızı. Ötekiler de kendiniz de onlara fazla kapılırsanız, hatta benliğiniz parampara olursa, ödeviniz onları gemlemek olacaktır.

Zihinsel ihtimam, benliğe iyi gelen düşüncelerle ilgilidir, ister insanın kendi düşünceleri olsun, ister başkalarıyla konuşmalardan veya kitaplardan aldığı düşünceler. İnsan kendini buna açık tutarsa, sohbet kendiliğinden hasıl olur, kitap memnuniyetle hediye edilir ve genellikle bir sevinç hediyesidir: Hem hediye eden hem hediye alan sevinç duyar. Anket sonuçlarına bakılırsa, birçok insan kitap hediyesinin kıymetini bilir: "Beni iyi tanıyor ve belli ki hakkımda gerçekten düşünmüş, bana yeni fikirler verecek güzel saatlere

uygun mükemmel hediyeyi bulmuş." Kitabı bir "mesajla" irtibatlandırır ve hediyeyi alanın bir reaksiyon geliştirmesini talep ederseniz, bu bir yükümlülük hediyesine dönüşür. Kitap daima bir özgürlük hediyesi olmalı; onu okumak, okuyanın kendine verdiği bir hediyeye dönüşmelidir. Meğer ki buna boş zaman ayırabilirsin.

ALTINCI BÖLÜM

KENDİNE BOŞ ZAMAN HEDİYE ETMEK: CAN SIKINTISI VE ZAMANI SÜNDÜRMEK

Modern çağda hayatın gölgeli yanlarından biri, ilk bakışta ehemmiyetsiz görünen bu olgudur. Can sıkıntısı modernliğin icadı olmayabilir ama asıl modern zamanlarda kasıp kavurur insanı. Olgu uzun zamandır mevcuttur fakat can sıkıntısı modern çağda kavramlaşmıştır. Her çağda insanları aynı biçimde etkileyen tarih üstü bir kavram değildir asla söz konusu olan, lakin bir vakitler manastır rahiplerinin metinlerinde felç edici can sıkıntısının tanımlandığı şekliyle "öğlen şeytanı", modern çağda insanları sabahları ve akşamları da pençesine alır ve basbayağı varoluşsal soruna dönüşür. Kimse bunu bir hediye olarak göremez, olsa olsa hayattan hesap soran bir *hakaret hediyesi* olabilir.

Can sıkıntısı her an, herkese musallat olabilir, otobüs durağında beklerken, evde yalnızken, okulda, bir konserin ortasında, işyerinde veya boş vaktinizde eğlenirken. Hatta kimilerini oldukları yere mıhlar, onunla beraber yataktaysalar. Bir film iki üç saatliğine zamanı öldürür, ya sonra ne olacak? *Event*[1] kültürünün aldığı boyutlar, can sıkıntısından

1 (İng.) Etkinlik.

ne denli korkulduğuna dair güvenilir bir izlenim verir. Vahim olan, onu öldürmesi beklenen yaşantılar ne kadar yoğun olursa, can sıkıntısının ruha o kadar derin saplanmasıdır: Modern insanların "hayat" adına elde etmek istedikleri gibi münhasıran hoş, eğlenceli, yoğun bir bloktan ibaret olmaya direnen hayatın intikamıdır bu. Can sıkıntısı, hayatın kesintisiz bir hazza indirgenmeye çalışılmasına karşı sabotaj eylemine dönüşür.

17. yüzyılda *l'ennui*, can sıkıntısı, bu imtiyazın kendilerine mahsus olduğu aristokrat aylakların yaşantısıyla bağlantılandırılırdı. Modern demokrasi çağında ise, kitlesel bir olgu halini aldı – modern hayatın artan hoşluklarının nahoş bir bedeli. Can sıkıntısı, yaşamsal zorunlulukların karşılanmış olduğu, böylece varoluşsal gerginliğin tavsadığı bir toplumda, genişleyen bir tecrübedir. Varoluş bütün çıplaklığıyla görünür onda, boşluk ve ıssızlıkla deneyimlenen hayatın yalın olgusallığıyla tezahürüdür. Birçokları için adeta metafizik bir boyut kazanır: Can sıkıntısına dair algılarından hareketle varoluşun ve tüm dünyanın hiçliğine hükmeder, bu değerlendirmenin (tıpkı onun zıddı gibi) bir bakış açısı meselesi olabileceğini asla akıllarına getirmeye tenezzül etmezler.

Can sıkıntısı öyle tehditkâr hatta ölümcül olabilir ki, sırf herhangi bir şeyler yapıyor olmak hayatın kurtarıcı çapasına dönüşebilir. İnsanlar her şeyi kaldırabilirler de, daha yaşarken var olmamayı hiç kaldıramazlar. Kendilerine ve başkalarına var olduklarını hissettirebilmek uğruna her şeyi yapabilirler, feci şeyler dahil. Can sıkıntısı, eylem için tıpkı aşk gibi, hırs gibi, iktidar azmi gibi kudretli bir hareket saikinin kozasıdır. Onu aktivizmle aşma çabası trajiktir, çünkü modernliğin dinamizmini ve karşı tepki olarak can sıkıntısını daha da teşvik eder. Can sıkıntısının dramacısı Georg Büchner, daha 1836'da yazdığı bir mektupta (*Leonce und Lena*), tüm modern toplumun, "en korkunç can sıkıntısını sa-

vuşturma gayretinden" başka bir şey olmadığı şüphesini güdüyordu.

Buna bir cevap bulabilmek için önümüzde iki seçenek vardır: Can sıkıntısını *inkâr yoluyla* yok etmek veya onu tanıyarak *onaylamak*. Birincisi onu alt etmeyi hedefler, böylelikle can sıkıntısını daha da güçlendirme tehlikesine düşer. İkincisi, can sıkıntısının anlam ve önemini teslim ederek ona adaletli davranabilecek durumdadır. Kaçınamayacaksak bu tecrübeden, onu farklı yorumlayabilir, başka bir istikamete döndürebiliriz; *ara sıra gelen* can sıkıntısından başlayarak yapabiliriz bunu: İnsan, tam da modern zamanlarda, havadisler, hiçbir şey söylemeyen laflar, fuzuli gelgeç izlenimler tarafından tıka basa doldurulmamak, hatta bir çöp tenekesine çevrilmemek için, boşluğun terbiye edici etkisine ihtiyaç duymuyor mu?

Can sıkıntısının sunduğu boş zaman, istenmeyen dolgunluğun karşı kutbuna dönüşerek onun karşısına başka bir dolgunluk çıkartır: kendini gerçekleştirmenin bereketi. Böylece can sıkıntısı bir özgürlük hediyesine dönüşür: Boş zamanın, hedef ve amaçlardan azade olmak gibi bir avantajı vardır, eski tecrübeleri işleyerek ve yeni fikirleri kayda alarak doldurabilirsiniz onu. Bireyin zamanıdır bu, hiçbir şeyle uğraşmayarak, aylaklık ve gevezelik ederek, gündüz düşleri kurarak ve kendini duygulara bırakarak benliğini yeniden bulup biçimlendirebilir.

Boş zaman, Şimdi'nin izdihamına mesafe koymaya, adeta ona dışarıdan bakmaya izin verir; olmuş olanı hatırlar, gelecek boyutunu tekrar bakış açınıza katabilirsiniz. Boş zamanla arkadaşlık kurmak, tekrar sabredebilmeyi ve bekleyebilmeyi mümkün kılar; beklemek artık öcü olmaktan çıkmıştır. Sabırla, arzulanır olan her şeyin hemencecik ve buracıkta gerçekleşemiyor olmasına katlanabilirsiniz. Doğru anı –Antik Yunancada *kairos*–, bekleyebilirsiniz, o an, maddi

vaziyetlerin de kendiliğinden uyum göstermesiyle, bunların daha uygun koşullarda gerçekleşmesine imkân verecektir.

Pasif bir bekleyiş olması da gerekmez, boş zamanı kuvvet toplayarak ve kendinizi gelecek olana açık tutarak doldurabilirsiniz. Onu hediye olarak kavrarsanız, her yerde namütenahi karşınıza çıkan kafa dağıtma imkânlarıyla daha da beter bir can sıkıntısına gark olmak yerine, boş zamanı kendinizi yenilemek için kullanabilir, hatta bunun keyfine varabilirsiniz. Dağılmaya karşı çıkmıyorum, sadece onu hafifletmeyi ve sınırlamayı savunuyorum: Can sıkıntısıyla ilişkide pragmatik bir uzlaşma olarak, onun acılarına merhem olmak üzere, *sınırlı bir dağılma*. Dağılmaya sınır çekmek akıllıcadır, zira onun imkânlarının da zaten sınırları vardır: Kaynaklarını erkenden tüketirseniz, kendisi de can sıkıntısının eline düşer.

Can sıkıntısında genellikle, benliğe tasallut eden *istenmeyen* bir sıkıntı söz konusudur. Onu *istenen* bir şeye dönüştürmek demek, *aylaklığın* sünen zamanına dönüştürmek demektir: Bir mekânda, bir insanda, bir şeyde, bir düşüncede, –bir hiçte de– uzun süre eğleşebilmek. Can sıkıntısı aylaklıkla özdeş değildir ama komşudur ona: Benliğin hayatından çıkarıp atmaya kalkmak yerine kendine sunduğu bir hediyeye çevirdiği can sıkıntısı, korunup terbiye edilince, aylaklığa dönüşür. Benlik, can sıkıntısıyla kuluçkaya yatmayı becerebilmelidir, ki zamanla kendiliğinden aylaklık haline dönüşsün. Öyle olacağını ummaktan ötesi gelmez zaten elinden.

Aylaklık, kazanılmayı ister, ona giden tek yol can sıkıntısının çorağından geçer. Antik kültürün *otium*'unu[2] böyle yenileyebiliriz, orada her etkinlik pasiflik ilkesinin reddi, yani *negotium* sayılırdı; oysa modern kültür sadece ve sadece etkinliği meşru görür, onun reddini kınar. Meselemiz bu iki tutumu vuruşturmak değil, yeni bir olanağa kavuşmak. O

2 (Eski Yun.) Yaratıcı aylaklık.

bakımdan, can sıkıntısına katlanmayı öğrenmek ve deneme kabilinden kendini *pasifizme* bırakabilmek, –ister her gün bir saatliğine olsun ister on beş dakikalığına–, anlamlı görünüyor. *Aktivizmin* yerine geçirmek üzere değil, onu dengelemek üzere. Aylaklık, etkin bir hayatın tamamlayıcısıdır, hedefe dönük olmayan, yüzeysel anlamıyla faydalı da olmayan farklı bir düşünme tarzının gelişebilmesini sağlar.

En geç akşamın ileri saatlerinde arkaya yaslanıp ayaklarını uzatma ihtiyacının çağrısına uymak yeter; en fazla, bir dakikalığına –analog veya dijital– haberlere bakıverirsiniz, yarın olup da dünün havadislerine dönüşmeden. Kendisi için var olmak ve o süre içinde başka kimse için olmamak: Bu insanın kendisiyle ilişkisinde bizzat seçtiği *mavi saat* hediyesidir, kendine özen göstermenin ve kendiyle arkadaş olmanın zamanıdır bu, ötekine göstereceğiniz ilginin kaynaklarını da ancak böyle elde edebilirsiniz. İşte şimdi, düşünceleri ve duyguları salınmaya bırakmak için, içinizdeki envai çeşit sesi dinlemek ve aralarında tartışmalarına izin vermek için zamanınız vardır, böyle tartışa tartışa sonunda tekrar içsel bir "biz" halinde örgütlenirler. İzlenimler kendilerini bir tasnife sokar, benlikte kendilerine bir yer açar veya uçup giderler, hayat, şeyler ve hadiseler üzerine, kendiniz ve ötekiler üzerine yeterince düşünüp onları yorumlamayı tamamladığınızda. Benlik kendi varoluşunun ve etrafının, aslında büsbütün hayatın gözlemcisine dönüşür ve bunlar üzerine düşünüp öngörülerde bulunabilmek için kendine zaman ayırır.

Can sıkıntısının işlenerek aylaklığa dönüştürülmesi, insanın tefekküre dalabileceği bir meditasyon alanı açar, o alanda düşünceler farklı salınım genişliklerine açılabilir. Geç saatte yorgunluk ağır bastığında *kısa dalgadakiler*, benliği anın ötesine taşıyacak olan kuvvetler o an açığa çıkıyorsa *uzun dalgadakiler*. Aylaklık halindeki meditasyon, acil görünen

her şeyi geri itip, gayrı ihtiyari genişletir bakışı, sadece bugünden yarına da değil, uzun zamanlara doğru. Düşünce özerkleşip ne istiyorsa onu düşünür, darmadağın, rastgele düşünür, bazen de yoğunlaşıverir, her nevi "manasız şeyi" düşünür, derken bunların içinden bazıları "mana" kazanıverir. Derin düşünme, aykırı düşünme, farklı düşünme, yeniden düşünme, yaratıcılıklarıyla aylaklığın açtığı alanı doldururlar. Düşünmenin her tarzıyla varabileceğiniz, eleştirel tefekkürün getireceği anlam yanında, aylaklık, aynı zamanda dolaysızca duyusallığı da şımartmak gibi bir üstünlüğe sahiptir: Bir şeyler içer, etrafı gözler, müzik dinlersiniz. Her nevi anlam ve anlamsızlık dolar aylaklığa dönüşen can sıkıntısının içine, böylece hayatın tadı katmerli çıkar.

Kendinizi gerçekleştireceğiniz bir hayat içinse uğraşınız, kendinize boş zaman hediye etmek kaçınılmaz bir şeydir. Bundan feragat etmek, hayatı daraltmak demektir, günün birinde bilincine varacak olursa insanı pişman eder. En iyisi, boş zamanı biraz sündürmek, aylaklığı genişletmektir. Bir kitaba gömülmek, bunun için mükemmel bir fırsattır.

Bayramlarda, yılbaşlarında, doğum günlerinde, yıl dönümlerinde sevdiklerine hediye almak âdettendir. Ama birine hediye vermek için bu vesileleri beklemek gerekmez illa. Bazen sevdiğine değer verdiğini göstermenin, bazen birinden af dilemenin, bazen de arzu edilen bir şeye ya da konuma ulaşmanın yoludur hediye.

Hediye vermek güzel ama zahmetlidir. Hayatı güzelleştiren ve zenginleşiren bu sanat bilgi, beceri ve incelik gerektirir. Doğru hediye nasıl seçilir? Maddi ve manevi hediyelerden hangisi daha makbuldür? Hediye almak, kişiye doğrudan karşılık verme yükümlülüğü getirir mi? Hediye beğenilmezse ne olur? Birine sevgi, dostluk, zaman ve dikkat hediye etmek ne anlama gelir? Hediye vermek mi, yoksa hediye almak mı insanı daha mutlu eder? Cömertliğin hediye vermekle ilişkisi nedir? En iyi hediye, en pahalı olan mıdır? Aşk ilişkilerinde hediyenin yeri ve rolü nedir? Arkadaşlık kendi başına bir hediye midir? İnsan kendisine hediye vermeli midir?

Wilhelm Schmid, *Hediye Vermek ve Hediye Almak Üzerine*'de hediyelerin gündelik hayatımızda ne kadar önemli bir yeri olduğunu gösteriyor. Yazar hediye seçiminde özenli ve ölçülü olmanın önemini vurgularken, farklı durumlarda uygun hediyeyi bulmak için değerli tüyolar veriyor.

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-2510-0
9 789750 525100
KDV'DEN MUAFTIR